

Univerzita Palackého v Olomouci

Pedagogická fakulta

STEREOTYPY O VLIVU
SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ
V POSUZOVÁNÍ DEVIANTNÍHO
CHOVÁNÍ NEZLETILÝCH ZE
STRANY ČLENŮ POLICIE ČR

Diplomová práce

(bakalářská)

Autor: Kateřina Pavič, Vychovatelství

Vedoucí práce: Mgr. Pavel Neumeister, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, uvádím v seznamu použité literatury a zdrojů.

V Olomouci dne .....

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Děkuji Mgr. Pavlu Neumeisterovi, Ph.D. především za pomoc s výběrem tématu, vstřícný přístup a odborné vedení mé bakalářské práce.

Dále děkuji všem svým respondentům za ochotu při vyplňování dotazníku.

Poděkování patří rovněž mému manželovi za podporu, pomoc a trpělivost při tvorbě této práce a také ostatním členům rodiny.

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	
1 Sociální deviace	8
1.1 Sociální deviace v historickém kontextu	10
1.2 Teorie vzniku a povahy deviantního chování	11
1.2.1 Biologické teorie	11
1.2.2 Psychologické teorie	11
1.2.3 Sociologické teorie	12
1.3 Pohledy na sociální deviace	13
1.3.1 Normativní pohled na sociální deviace	13
1.3.2 Relativistický pohled na sociální deviace	13
1.4 Důsledky sociálních deviací	14
1.5 Příklady sociálních deviací	15
1.6 Vznik sociálních deviací	15
2 Teorie nálepkování	17
3 Životní prostředí člověka	19
3.1 Vliv prostředí na jedince	20
3.2 Sociální skupiny	21
3.3 Kultura a subkultura	22
4 Sociální normy	24
5 Sociální kontrola	25

5.1	Sociální role	26
5.2	Socializace	26
5.2.1	Hodnoty a postoje	28

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod	29
1 Cíle výzkumu	29
2 Stanovení hypotéz	29
3 Výzkumný soubor	30
4 Postup při sběru dat	31
5 Výzkumné metody	31
6 Metody zpracovávání výzkumných dat	32
6.1 Standardizovaný dotazník	32
6.2 Standardizované pozorování	58
7 Diskuze	65
8 Závěr	68
9 Souhrn	69
10 Summary	70
Seznam použité literatury	71
Přílohy	73

Úvod

Teorie etiketizace, neboli teorie nálepkování, není mezi veřejností příliš rozšířená, málokdo by dokázal pojmenovat, o co se vlastně jedná, přestože ji velká většina z nás dennodenně aplikuje na své okolí.

Jelikož jsem příslušnice Policie České republiky, rozhodla jsem se tento jev ověřit právě u členů Policie České republiky ve vztahu k nezletilým osobám, konkrétně v této práci dětem staršího školního věku, páchajícím protiprávní jednání. Velmi často se jedná o nevědomý mechanismus, který se mimo jiné může také vyskytovat právě v instituci Policie České republiky ve vztahu s veřejností.

Cílem této bakalářské práce je tedy právě již zmíněné ověření či vyvrácení přítomnosti mechanismu teorie nálepkování nezletilých, konkrétně tedy v tomto případě dětí staršího školního věku, ze strany příslušníků Policie České republiky.

Naplnění hlavního cíle je podmíněno dosažením dílčích cílů, kterými jsou shromáždění, analýza, komparace a kritické zhodnocení dosavadního stavu zkoumání, formulace klíčových teoretických kategorií, které budou ukotvovat empirickou část práce.

Formulovaným cílům také odpovídá struktura bakalářské práce, která se skládá ze dvou částí – část teoretická a část praktická (empirická).

V teoretické části jsou tedy popsány a formulovány klíčové teoretické kategorie, jimiž jsou etiketizace (nálepkování), sociální deviace, sociální normy, životní prostředí člověka, sociální kontrola.

Druhá část této práce, tedy část empirická se zabývá samotným výzkumem stereotypů a předsudků ze strany Policie České republiky na podobu deviantního a delikventního jednání nezletilých, konkrétně dětí staršího školního věku. Jedná se o problematiku nálepkování, kdy je zkoumáno a ověřováno, zda Policisté nálepkují nezletilé a označují nálepkou „deviant“ v souvislosti se sociálním prostředím, ve kterém tito nezletilí žijí a vyrůstají, či nikoliv.

K vytvoření celé práce mě motivovalo a inspirovalo především právě moje zaměstnání a časté setkávání se s nezletilými pachateli různých protiprávních jednání a jejich opakovanost, kdy tito nezletilí svoji činnost páchali pravidelně. Dále mě zajímalo, zda mí kolegové a v jaké míře těmto nezletilým přisuzují nálepky a jak je to ovlivňuje v jejich dalším posuzování.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Sociální deviace

Sociální deviace je takové chování, které se odchyľuje od hlavních sociálních norem. Termín deviace je odvozen z latinského deviatio, což znamená odchylka (Petrušek, 2009).

Samotný akt deviace je porušením normy vlastní kultury (Calhoun, Light, Keller, 1994).

Charakteristikou sociálně patologických jevů dle Pokorného, Telcové a Tomka (2003) je především nezdravý životní styl, porušování či nedodržování sociálních norem, předpisů, zákonů a etických hodnot. Sociálně patologický jev se vztahuje k prostředí, ve kterém vznikl.

Jak uvádí Radomír Havlík (2003), sociální patologické jevy jsou předmětem zájmu mnohých vědních oborů - sociologie, psychologie, kriminologie, lékařství, atd. Mezi sociální patologické jevy patří alkoholismus, toxikomanie, sebevražednost, kriminalita, prostituce, ale také výskyt neuróz, psychóz, nemocnosti a úrazovosti.

Dále Havlík (2003) poukazuje na klíčový problém, jímž je otázka normality - co je normální a co je již považováno za odchylné, příp. deviantní chování.

Jevy, které jsou v určité subkultuře považovány za normální, mohou být majoritní společností považovány za deviantní a naopak. (Urban, Dubský, 2008)

Havlík (2003) vnímá deviaci jako chování, které je odchylné od norem přijatých danou společností, tudíž, co je v jedné společnosti považováno za normální, přijatelné, může být v jiné společnosti vnímáno jako neakceptovatelné a hodnoceno jako deviantní a patologické. Dále se Havlík (2003) pozastavuje nad otázkou norem - o porušení jakých norem či odlišení se od jakých norem se ve vztahu se sociální deviací jedná (zda se jedná o odlišení se od zvyků a obyčejů, atd., či od norem stanovených zákonem a do jak velké toto porušení musí být, aby

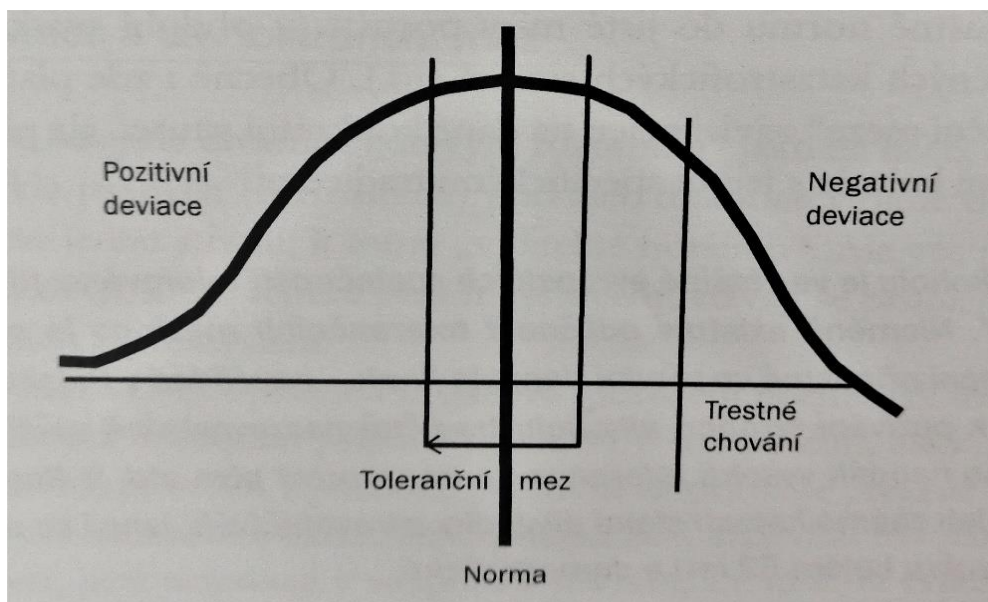

se jednalo o sociální deviace). K sankciování těchto odchylek či porušení daných norem uvádí, že tyto sankce mohou být pozitivní či negativní a stanovené formálně či mohou mít neformální působení.

Podobně Hrčka (2001) definoval deviace jako odchylku od normální struktury či funkce, která se se může objevit ve společnosti či v přírodě, kdy určitá míra odchylky stavu daného jevu získává deviantní charakter.

Petrusek (1992) deviantní chování vnímá jako trvalý nesoulad jedince se společností z důvodu častého, neustálého porušování základních zákonem stanovených norem.

Deviace může být nejen negativní, ale také pozitivní. Jedná se o určitou pozitivní vlastnost jedince, která je aplikována v průměře do společensky neúnosného extrému (Petrusek, 2009).

Obrázek č. 1: Deviantní chování a toleranční mez (Petrusek, 2009, s. 130)

V následujícím textu si vysvětlíme rozdíly mezi jednáním patologickým, deviantním, delikventním a rizikovým.

Patologické jednání je nezdravé, nežádoucí, nebezpečné, negativně sankciované jednání jedince, neboli takové jednání, které se odlišuje od sociálních norem a současně je nebezpečné pro společnost (Sociologický ústav AV ČR, 2017).

Deviantní jednání je takové jednání, jímž je porušována některá sociální norma nebo několik norem nebo se od takových norem značně odchyluje. Jedná se o porušení kterékoliv sociální normy, nábožensky, morálně, či právně sankcionované (Sociologický ústav AV ČR, 2017).

Delikventní jednání je činnost, kdy jedinec porušuje zákonné normy chování, jedná se o protispolečenské jednání, které je pojímáno v širším smyslu než kriminalita. Delikventní jednání zahrnuje i skutky, které nedosahují společenské nebezpečnosti jako trestný čin nebo osoba, který takový skutek spáchala není ještě trestně odpovědná (tzn. označuje se tak trestná činnost nezletilých) (Sociologický ústav AV ČR, 2017).

Rizikové jednání se vyznačuje různými typy jednání, kdy se může jednat o extrémní projevy běžného chování až po projevy chování na hranici patologie. Toto chování může mít dopad na zdraví, sociální či psychologickou stránku jedince nebo může ohrožovat sociální okolí (Bělík, Hoferková, Kraus, 2017)

1.1 Sociální deviace v historickém kontextu

Historicky, v průběhu času se mění pohled dané společnosti na to, co je a není v rozporu s normou. Například ve středověké Evropě byly za nejtěžší zločiny považovány nesouhlas s daným náboženstvím, dále činy, které směřovaly proti zdraví, životu či majetku vládnoucích jedinců a také přestupky spočívající v neoprávněném jednání proti cizímu zemědělskému či lesnímu majetku, které mohly být potrestány trestem smrti. Avšak zabití poddaného nebylo považováno

za nijak zvlášť závažný čin a krevní msty (vražda musí být pomstěna vraždou) byly v určitých kulturách schvalovány. (Havlík, 2003)

1.2 Teorie vzniku a povahy deviantního chování

Jak uvádí Havlík (2003) k názorům na povahu a vznik deviantního chování, existuje mnoho různých teorií. V následujícím textu rozebereme některé z nich. Jedná se o teorie biologické, psychologické a sociologické.

1.2.1 Biologické teorie

Jedná se o starší teorii, kdy je k určitým fyzickým typům přiřazován konkrétní druh kriminality a dále jsou předpoklady k přítomnosti dědičnosti určitého kriminálního chování. Dále se tato teorie zabývá na společnostech očekávaných určitých vlastnostech (rozvoj rolí) jedince na základě určitého fyzického vzhledu (např. etiketizace – viz kapitola č.). Dále novější teorie se zabývají teorií souvislosti kriminálních sklonů se strukturou chromozomů jedince. (Havlík, 2003)

Urban a Dubský (2008) příčinu vzniku deviace v rámci biologické teorie spatřují ve fyziologických, genetických a anatomických faktorech.

1.2.2 Psychologické teorie

Dle Havlíka (2003) psychologické teorie na základě psychoanalýzy spojují kriminalitu s určitými typy osobnosti. Dále dle Havlíka (2003) psychologické teorie objasňují, rozlišují, definují určité typy sociální patologie jedinců. Zavedeným pojmem psychologie a psychiatrie je psychopatická osobnost, kterou Giddens (2009) definoval jako specifický typ osobnosti, která nemá morální cit a starosti o druhé (na rozdíl od normálních lidí). Dle Havlíka (2003) se

v psychologických teoriích nachází značný podíl odkazující na sociální faktory, jimiž jsou např. vliv prostředí, výchova, socializace, atd.

Psychologická teorie se zabývá souvislostmi mezi určitým typem osobnosti a danou deviací, zkoumá individualitu člověka, procesem socializace, stresem, agresivitou, frustrací, duševními chorobami, atd. (Urban, Dubský, 2008).

1.2.3 Sociologické teorie

Povaha kriminality dle Havlíka (2003) je ve své podstatě sociologická z důvodu, že sama kriminalita závisí na již vzniklých normách, hodnotách a sociálních institucích ve společnostech, které dané jednání za kriminální označují a kvalifikují jej.

Podoby sociální patologie jsou sociálně rozlišovány v závislosti na podmínkách a povaze daného kulturního prostředí různých skupin, vrstev a tříd, které se od sebe odlišují mocí a majetkem, tzn. nižší třídy páchají jiné trestné činy než třídy vyšší. (Havlík, 2003) Na základě tohoto dělíme kriminalitu dle Urbana a Dubkovského (2008), kteří vycházejí z teoretických závěrů Sutherlandových úvah, na tzv. kriminalitu bílých límečků, tzn. páchaní trestných činů vládnoucími osobami vyšších tříd (osoby s vyšším vzděláním, vyššími příjmy). Struktura takové kriminality je zpravidla hospodářská, finanční či majetková; a dále na tzv. kriminalitu modrých límečků, kdy jsou trestné činy páchány manuálními pracovníky nižších tříd (v montérkách), kterým je vládnuto (nižší vzdělání a menší společenský vliv), pro které je typická násilná, impulzivní a méně promyšlená kriminalita.

Dále se vnímání sociálních deviací odlišují dle subkultur, které určité chování mohou považovat za normální uvnitř těchto subkultur (např. romská), mimo tyto subkultury může být považováno za deviantní. (Havlík, 2003). Definice pojmu subkultura dle Giddense (2009) je pojmem subkultura nazývána jakákoli část populace, jež se od širší společnosti odlišuje svými kulturními vzorci.

Sociologické teorie se zabývají vlivem životního prostředí, moci, sociální kontroly, norem, subkultur, módních trendů, atd. (různých sociálních kontextů) na výskyt a vznik deviací (Urban, Dubský, 2008).

1.3 Pohledy na sociální deviace

V teoriích sociální deviace nalezneme v podstatě dva odlišné přístupy, které korespondují s rozdělením na dvě odlišná sociologická paradigmatata. Těmito paradigmaty jsou koncepce založené na normativním přístupu a dále koncepce založené na relativistickém přístupu. (Munková, 2004).

1.3.1 Normativní pohled na sociální deviace

Jedná se o historicky starší pohled na sociální deviace. Tento přístup se zabývá především chováním, které porušuje určité sociální normy a osobami, které tyto normy porušují. Zaměřuje se hlavně na identifikaci osob, které porušují sociální normy, dále se zaměřují na zjištění příčin, proč se takto chovají. Sociální normy stanovují pravidla, podle kterých se chování lidí v průběhu života mění k určitým předpověditelným vzorům. V případě, že dojde k odchylce chování od tohoto předpověditelného vzoru, je toto chování označeno jako deviantní, jedná se o tzv. objektivní deviaci. Aby se jednalo o deviaci, musí chování obsahovat několik povinných znaků. Těmito jsou opakovatelnost, hromadnost, sociální závažnost pro danou společnost a podobnost příčin (Munková, 2004).

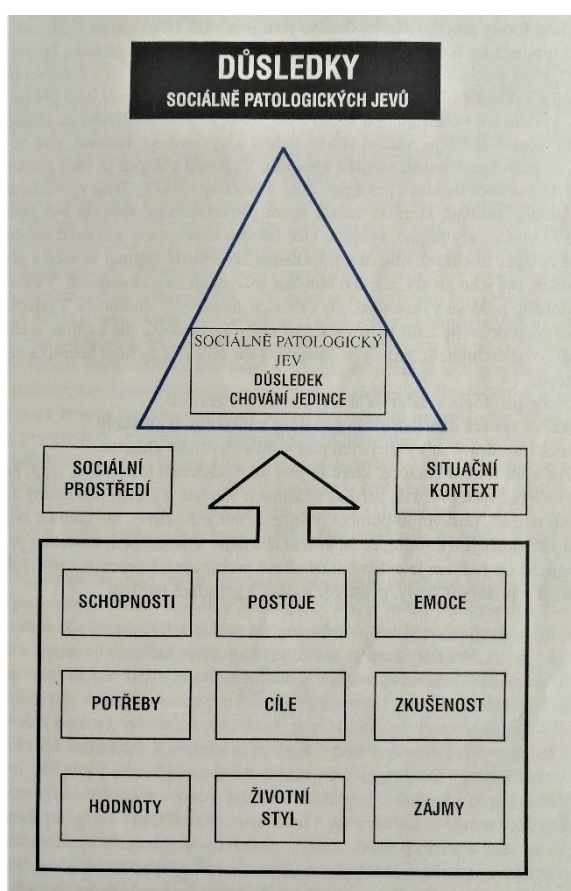
1.3.2 Relativistický pohled na sociální deviace

Relativistický pohled na sociální deviaci, jak uvádí Munková (2004), je založen na diverzitě ve společnosti. Dle tohoto přístupu není opodstatněné se domnívat, že společnost funguje na základě určitých obecně uznávaných pravidel, ale jedná se o proměnlivý fenomén, který se mění v rámci dynamických aspektů

lidského života. Na základě tohoto pohledu je tedy za deviantní označeno takové chování, které je jako deviantní označeno veřejností, z čehož vyplývá, že to, co označí za deviantní určitý jedinec, jako deviantní nemusí vnímat jiný jedinec. Diverzita odpovědí závisí na různosti lidí v určitých společnostech. Deviantní chování je tedy dle tohoto přístupu takové chování, které je za deviantní označeno ostatními.

1.4 Důsledky sociálních deviací

Větší výskyt sociálních deviací ve společnosti může mít negativní dopad ve společnosti. Může negativně ovlivňovat sociální řád, organizovaný život ve společnosti, ohrožovat zájmy a potřeby společnosti jako celku i jednotlivých složek společnosti – jednotlivce, skupiny, instituce, jak uvádí Hrčka (2000).

Obrázek č. 2: Důsledky sociálně patologických jevů (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003, s. 11)

1.5 Příklady sociálních deviací

Hrčka (2001) uvedl několik příkladů možných deviací u lidí. Jedná se o fyzické nemoci, duševní poruchy, sebevraždy, alkoholismus, drogové závislosti, určité sexuální projevy, kriminalita a delikvence, atd.

Podobně Petrusek (1992) poukazuje na několik příkladů deviantního chování, jimiž jsou záškoláctví, život v ganzích, užívání drog, alkoholismus, neodůvodněné časté střídání zaměstnání a všechny formy kriminality.

Rovněž Havlík (2003) uvádí, že mezi sociální patologické jevy patří alkoholismus, toxikomanie, sebevražednost, kriminalita, prostituce, ale také výskyt neuróz, psychóz, nemocnosti a úrazovosti.

1.6 Vznik sociálních deviací

Petrusek (1992) popsal dva možné scénáře deviantní socializace. Prvním je, že se jednotlivci nedaří začlenit do normální společnosti, a proto se stává deviantním a dalším scénářem je vznik deviantního chování jedince na základě vypuzení z normální společnosti.

Petrusek (2009) dále poukazuje na jednu z možných teorií vzniku deviantního chování, které se vyvozuje ze sociálního prostředí, ve kterém jedinci vyrůstají a od dětství se tak učí deviantnímu chování, které se pro ně poté stane samozřejmé – vzniká tak specifický sociální celek – deviantní subkultura.

Urban a Dubkovský (2008) popsali čtyři možné příčiny vzniku sociálních deviací, které rozdělili do dvou typů. Jedná se o příčiny vzniku vnitřní (endogenní), kam spadají biologické a psychické faktory a dále o příčiny vzniku deviací vnější (exogenní), pod které se řadí faktory sociální a kulturní.

Urban a Dubkovský (2008) dále navazují na myšlenky Sutherlanda, dle kterého se jedinci nestávají kriminálními z důvodu vlastní patologie, ale z důvodu sdružování se s lidmi určitého typu (rodina, parta, vrstevníci, atd.), kdy vytvářejí

sociální skupiny a nebo vytvářejí sociální vztahy s kriminálními osobami, od kterých se učí procesem špatné socializace a následně si přebírají toto deviantní chování za normální.

Toto sdružování se s určitými jedinci s danými vzory chování Munková (2004) označuje pojmem **diferencovaná asociace**. Jedná se o proces sociálního učení, kdy tento proces ovlivňují další faktory. Těmito faktory, ovlivňujícími vznik deviance, jsou:

- Věk jedince (období života, ve kterém k působení vnějších vlivů dochází – děti jsou snadněji ovlivnitelné)
- Emocionální vazba jedince na dané prostředí
- Četnost nebo délka trvání tohoto procesu
- Prestiž osoby nesoucí vzory tohoto chování

Munková (2004) dále navazuje na myšlenku Glassera (1956), dle kterého osoba je deviantní do míry, do jaké se sama ztotožňuje s reálným či imaginárním představitelem kriminální role. Nejvíce se toto ztotožnění upevňuje v dětství jedince.

2 Teorie nálepkování

Nálepkování, neboli labelling, též etiketizace či značkování spočívá v označení některých lidí nálepkou deviant jinými lidmi (převážně lidmi zastupujícími síly zákona a pořádku). Za deviantní je považováno takové chování, jemuž lidé tuto nálepkou přisoudí, jak uvádí Giddens (2009).

Nálepkování je tedy teorie, která je založena na předpokladu, že lidská identita se vytváří v procesu interakce jedince s ostatními lidmi ve společnosti. Způsob, jakým jedinec jedná, je ovlivněn subjektivní domněnkou jedince, jak okolí očekává, že bude jedinec jednat. Jedinec má, převážně v dětství, sklony přijímat postoje lidí ve svém okolí a přizpůsobovat se jim (Munková, 2004).

„Deviantní nálepky jsou analyzovány jako sdílené významy, které jsou přidělovány určitým osobám v rámci procesů sociální interakce“ (Munková, 2004, s. 68)

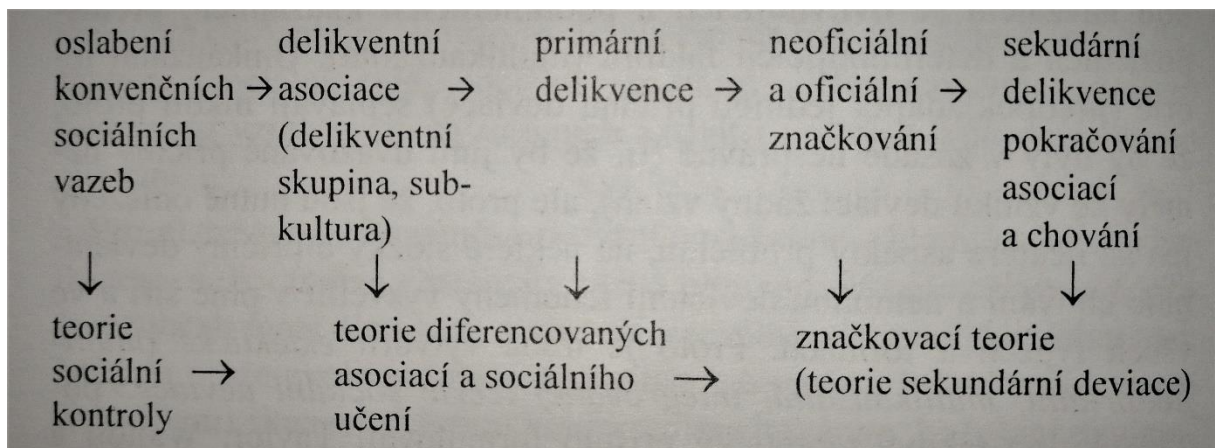
Deviace je vlastnost, kterou tzv. publikum (veřejnost) přiděluje určitým osobám, nikoliv na základě objektivních charakteristik určitého jednání osob, ale na základě výsledku myšlenek navzájem sdílených mezi lidmi v rámci sociální interakce (Kubátová, Znebežánek, 2008).

Dle Munkové (2004) deviace tvoří publikum, které vytváří pravidla, jejichž porušení toto publikum označuje jako deviaci a lidi porušující tyto pravidla označuje jako devianty, tzn., že aplikuje tzv. nálepkou, kdy deviant je ten, jemuž byla tato nálepka publikem úspěšně přidělena. Publikum mohou tvořit skupiny, jednotlivci či příslušníci formálních kontrolních skupin (soudy, policie).

Dále Munková (2004) zmiňuje možné rozlišení deviací na primární a sekundární dle Lemerta (1951). K rovině primární deviace dochází tehdy, pokud jedinec porušující normy sám na sebe nepohlíží jako na devianta, nepovažuje se za něj, necítí se být zahrnut v deviantní sociální roli. Jedinec zůstává v této primární rovině deviace do té doby, dokud se nachází v sociálně přijatelné roli. Sekundární deviace vzniká v návaznosti na reakci společnosti na primární

deviaci. Tímto deviace vstupuje do sociálního života jedince, kdy je na něj pohlíženo ze strany společnosti jako na devianta a on je touto společností takto označen, jedinec se tedy cítí být zahrnut v deviantní sociální roli. Na základě roviny sekundární deviace (reakce na deviaci) se může jedinec s touto deviantní sociální rolí ztotožnit a přijat ji za vlastní, čímž může dojít k přijetí těchto podnětů do jedinceva systému hodnot a postojů.

Toto sociální odmítnutí pomáhá povzbudit takto označené lidi, aby se sami definovali jako devianta a přijali deviantní životní styl (Calhoun, Light, Keller, 1994).

Obrázek č. 3: Schéma důsledku nálepkování (Hrčka, 2001, s. 258).

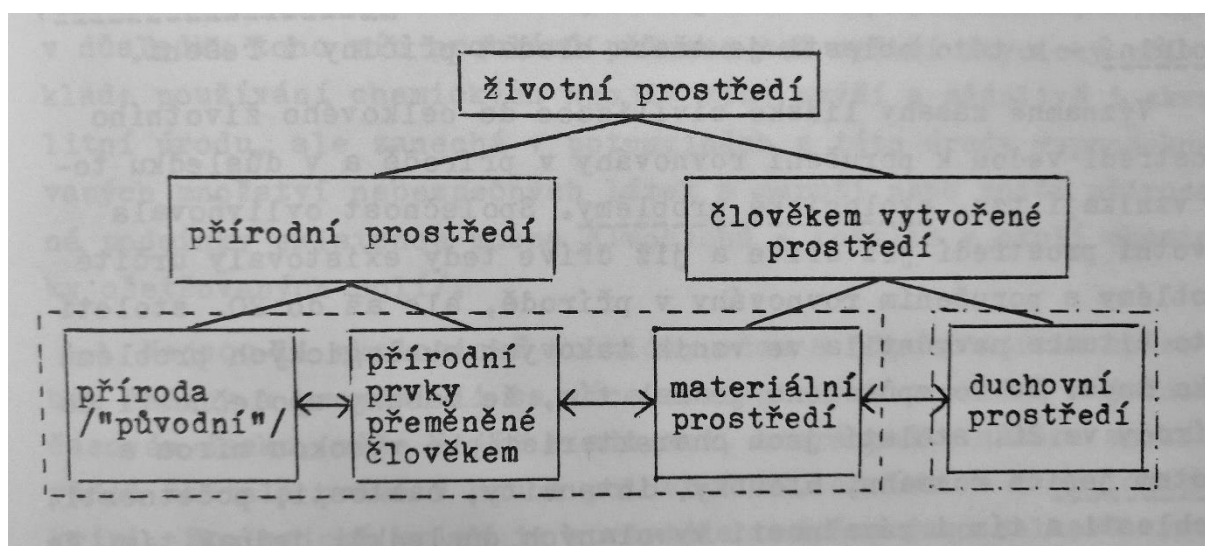
3 Životní prostředí člověka

Kraus (2001) pojem prostředí definuje jako určitý vymezený prostor, objektivní realitu a přítomnost předmětů a jevů, nezávisle na vědomí. Životní prostředí člověka je tedy prostor, který vytváří určité podmínky pro život jedince, dochází k působení různých vnějších vlivů, díky kterým může organismus žít, vyvíjet se a rozmnožovat se a rozvíjet svoji osobnost.

Mimo hmotné předměty a materialismus se v prostředí člověka vyskytují vztahy a duchovní systém, dále také věda, umění či morálka, atd.

„Životní prostředí člověka lze tedy vymezit jako tu část světa (prostor, který člověka obklopuje), s níž je člověk ve vzájemném působení, tj. na člověka působí svými podněty, ovlivňuje jeho vývoj a on na tyto podněty reaguje, přizpůsobuje se a také aktivně svou prací mění“ (Blahoslav Kraus, 2001, s. 99).

Petrusek (1992), podobně jako Kraus, vnímá životní prostředí člověka nejen jako prostředí tvořené materiálem a předměty, ale rovněž výsledky nemateriální aktivity a duchovní povahy – ideje a názory.

Obrázek č. 4: Schéma rámcové struktury životního prostředí (Petrušek, 1992, s. 27).

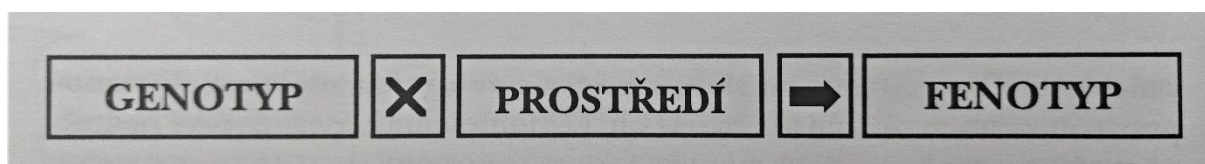
Dále Petrusek (1992) k sociálnímu prostředí uvádí, že toto prostředí souvisí s fungováním společnosti a životem člověka v tomto prostředí, což se odvíjí od mezilidských vztahů na nejrozličnějších úrovních.

Jedná se o systém, který se tvoří a formuje v průběhu času jako výsledek vztahu mezi společností a přírodou, kdy přírodní i společenská součást životního prostředí podléhají změnám na základě činnosti lidí. Prostředí utvořené člověkem dále působí na jeho osobnost a ovlivňuje tak způsob jeho života (Kraus, 2001).

Dále Kraus (2001) stanovil dvě stránky každého prostředí. Stránku materiální (prostorová, věcná) a stránku sociálně psychickou (osobnostně vztahová). Stránka materiální zahrnuje prostor, prostředí, věci, techniku, atd. Stránku sociálně psychickou tvoří lidé, kteří se v daném prostoru nacházejí, jejich charakteristika (věk, pohlaví, vzdělání) a dále vztahy, které se mezi nimi vyskytují.

3.1 Vliv prostředí na jedince

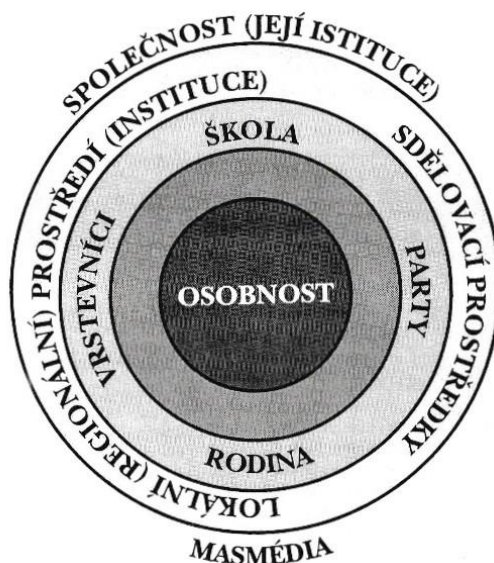
Prostředí, do kterého se rodíme, kde vyrůstáme a kde žijeme nás do určité míry, každého jedince individuálně více či méně, ovlivňuje (Kraus, 2001).

Obrázek č. 5: Schématicky zobrazený vliv prostředí na genetickou výbavu jedince (Kraus, Poláčková, 2001, s. 104).

Genotyp je soubor dispozic, kterými je jedinec vybaven při zrození získaných od svých rodičů a fenotyp je soubor znaků, které charakterizují jedince v průběhu jeho vývoje (Kraus, 2001).

Tzv. sociální dědičnost je pojem v sociologii, který vyjadřuje, že kromě vrozených, geneticky daných dispozic, dochází také k ovlivňování charakteristik jedince vlivem prostředí, ve kterém probíhá jeho život (Kraus, 2001).

Obrázek č. 6: Vztah člověka a prostředí (Kraus, Poláčková, 2001, s. 106).

Vlivy různých typů prostředí se navzájem prolínají, nejbližší vlivy jedince nejvíce ovlivňují (Kraus, 2001).

Zygmunt Bauman a Tim May (2004) poukazují na jev ve společnosti, kdy prostředí, ve kterém se jedinec aktuálně nachází, ovlivňuje jeho momentální chování. Uvádějí, že lidé se chovají odlišně podle toho, zda se nacházejí na formální události či neformálním přátelském setkání, zda hovoří s nadřízeným v zaměstnání či s osobami v rodinném kruhu, odlišně se lidé chovají v domě u rodičů či na návštěvě u cizích osob, atd. Poukazují na to, že lidé se v dané situaci snaží chovat vhodně. Lidské snažení se totiž spočívá ve vytváření a udržování uspořádaného prostředí.

3.2 Sociální skupiny

Sociální skupina je sdružení osob tvořené minimálně dvěma jedinci, mezi nimiž jsou vytvořeny určité vztahy. Členy dané skupiny spojují normy, cíle, uspokojování potřeb (jistota, bezpečí, láska, zájmová oblast, atd.) (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003).

Sociální skupiny můžeme rozdělit podle počtu jejich členů na malé střední a velké. Malé skupiny se vyznačují tím, že jejich členové se znají osobně, pravidelně se stýkají. Malé sociální skupiny mají od dvou do 30 – 45 členů. Může se jednat o třídu, skupinu přátel, rodinu, apod. Střední skupiny se vyznačují formálností a formou vztahů. Jedná se například o všechny žáky určité školy, obyvatele určitého regionu, organizace, podniky, továrny, atd. U velkých skupin se jedná o národy, etnické skupiny, společenské organizace, oficiální instituce (armáda, policie, atd.), účastníky masových akcí – shromáždění, manifestace (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003).

3.3 Kultura a subkultura

Kultura je soubor věcí, které se dají lidským zásahem přetvořit, což uvádějí Bauman a May (2004). Dále uvádějí, že kultura se snaží nahradit přírodní řád, umělým záměrným řádem. Přírodní řád je na rozdíl od kulturního řádu nahodilý, nepředvídatelný, neorganizovaný. Kulturní řád uspořádává prostředí, ve kterém se odehrávají životní procesy a vede jedince k tomu, aby směřoval k obecným motivům a cílům (např. zavedení mobilních telefonů). Kultura se snaží věci přetvořit a udržet je v uměle zformovaném tvaru.

Proces včlenění jedince do určité kultury se nazývá enkulturace. (Petrušek, 1992)

Subkultura je soubor vzorců chování, životního stylu, norem, hodnot a postojů, které charakterizují určitou skupinu v systému hlavní kultury, jíž je tato subkultura součástí. Subkultury jsou viditelně odlišné od dominantní kultury (Bělík, Hoferková, Kraus, 2017).

Subkulturní teorie vnímají deviantní a delikventní chování jako důsledek protestních a obranných reakcí proti dominantní kultuře z důvodu problémů s přizpůsobením se jedinců a skupin. V deviantních subkulturách se jedinec učí hodnotám, postojům, deviantním normám a vzorcům chování, které přebírá za vlastní. Deviantní subkultura jedinci (svému členu) poskytuje příležitosti,

prostředky, organizaci atd. k delikventnímu a deviantnímu chování a poskytují mu za takové chování odměny (Hrčka, 2000).

4 Sociální normy

Normy představují pravidla, díky kterým dochází k dosahování cílů skupiny, její udržení a stabilitu v chování jejích členů. Normy můžeme rozdělit na formální (oficiálně stanovené) a neformální (zažité vzorce chování), přičemž tyto normy členům skupiny nastavují pravidla, jakým způsobem se mají chovat a jednat (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003).

Normy jsou základním prvkem společnosti jako řádu, jak uvedl Petrusek (1992), který je zároveň rozděлил na tři typy dle jejich pojetí a významu. Prvním typem jsou takové normy, které jsou ve společnosti zvyklé a osvědčené (tj. normy vzniklé na základě předchozích zkušeností, ověřených postupů, případně vytvořené nátlakem druhých – učitelů, rodičů, atd.), dalším typem jsou normy přípustné (tj. označení určitých postupů za nepřípustné) a posledním typem jsou normy, které jsou ve společnosti správné a žádoucí (tj. propojení norem s hodnotami, utváření motivace, vytvoření vzoru, ideálu).

Ze sociálních norem, které jsou považovány za nejpodstatnější, jsou vytvořeny právní normy. Rozdíl mezi sociální a právní normou je, že sociální norma je pružná, ohebná, měnná, právní norma je daná a neměnná. Legální jednání je takové sociální jednání, které je v souladu s právní normou (Novotná, 2008).

5 Sociální kontrola

Sociální kontrola spadá pod proces socializace jedince, je úzce spjatá se sankcemi. Sociální kontrola postihuje nežádoucí chování, dále určuje, jaké chování je přípustné a jaké nikoliv (Bělík, Hoferková, Kraus, 2017).

Dle Petruska (1992) sociální kontrolou je označen obranný systém sociálního útvaru, kde je přítomnost jednání, které porušuje stanovené normy. Pod sociální kontrolu tedy spadají veřejně uznávané postupy sebeobrany, hodnocení závažnosti deviace a trestání či sankcionování.

Teorie sociální kontroly jsou založeny na předpokladu, že lidé jsou se snaží vždy jednat tak, aby s minimalizací úsilí dosáhli maximalizaci užitku, z čehož vyplývá, že jednou z příčin kriminality je příležitost spojená s nedostatečnou sociální kontrolou, jak uvádí Munková (2004), která navazuje na myšlenku Downese a Rocka (1994). Dále dle Munkové (2004) nedostatečná sociální kontrola způsobuje vznik deviací. Díky existenci mechanismů sociální kontroly lidé dodržují normy. Lidé mohou disponovat buďto vnitřními mechanismy sociální kontroly (zvnitřnění sociálních norem) anebo vnějšími faktory sociální kontroly (sociální normy působící na jedince ze strany společnosti).

Dle Jandourka (2001) se jedná o procesy a mechanismy, pomocí kterých se společnost snaží působit na jedince dané společnosti tak, aby se chovali určitým z pohledu společnosti žádoucím způsobem chování. Dále uvádí, podobně jako Munková (2004), že je tohoto docíleno vnitřní kontrolou, kdy jedinec nastavené normy přijímá za vlastní anebo vnější kontrolou, kdy jsou jedinci udělovány pozitivní či negativní sankce ze strany společnosti. Dále dle Jandourka (2001) sociální kontrola probíhá v průběhu celého procesu socializace jedince, při každodenním vzájemném působení osob.

Proces sociální kontroly vyjadřuje sankční složku porušení sociální normy, přičemž sankce není trestem, ale výstrahou. Pokud deviant je schopen tuto výstrahu přijmout a vyhodnotit ji, pak bude v obdobné situaci jednat v souladu se sociálními normami, což uvádí Nováková (2008). Jako aktéry sociální kontroly

označuje všechny osoby, jelikož v rámci sociální interakce všichni vysílají tzv. sankční signály.

Účinným prostředkem sociální kontroly je řeč (jazyk) – verbální, neverbální i paralingvistická komunikace, která představuje druh symbolických sankcí (Urbanová, 2006).

5.1 Sociální role

Teorie sociálních rolí spočívá v tom, že jedinec, aby byl považován za normálního, musí jednat způsobem odpovídajícím jeho pozici ve společnosti či určité skupině (Keller, 1994).

„Když jednatlivec hraje nějakou úlohu, samozřejmě požaduje od svých pozorovatelů, aby dojem, jež vytváří, brali vážně.“ (Goffman, 2018, s. 29)

Goffman (2018) poukazuje na dva extrémy, které mohou nastat v rámci vytváření sociálních rolí. Jedním extrémem je, že jedinec, který hraje určitou roli, je o své roli sám natolik přesvědčen, že upřímně věří zdání reality, které vytváří. Druhým extrémem je stav, kdy se účinkující s tím, co předvádí, neztotožňuje a to, jakou představu si o něm společnost vytváří, mu nedělá starost, tzn. přistupuje ke svému výkonu cynicky.

Naše okolí (prostředí) předpokládá, jakým způsobem se budeme chovat v souvislosti s tím, v jakém prostředí se nacházíme. Jedinec má potřebu v souladu s pozicí, kterou zastává, hrát odpovídající roli (Pokorný, Telcová, Tomko, 2003).

5.2 Socializace

„Socializace je v nejširším slova smyslu formováním a růstem osobnosti pod vlivem rozmanitých vnějších podnětů, včetně lidských činností, které souborně nazýváme výchovou.“ (Jaroslav Koťa, 2004, s. 11)

Proces socializace je tedy kulturním prostředkem k zajištění kontroly myšlení a chování členů společnosti. Cílem tohoto procesu je utvořit jedince, který se bude i o samotě chovat tak, jako by byl pod neustálým dohledem členů společnosti (skupiny). Jedinec se stává socializovaným, pokud přijme za své hodnoty, normy, vědění a měřítko příslušné kultury, způsoby jednání a reakce jedince v určitých situacích v souladu s normami dané kultury (Keller, 1994).

Výsledkem neúspěšné socializace jedince je jeho antisociální jednání. Kriminalita a jiné druhy sociální patologie jsou důsledkem toho, že se společnosti nedaří vstítit své hodnoty do mysli jejích členů (Bruce, 1999).

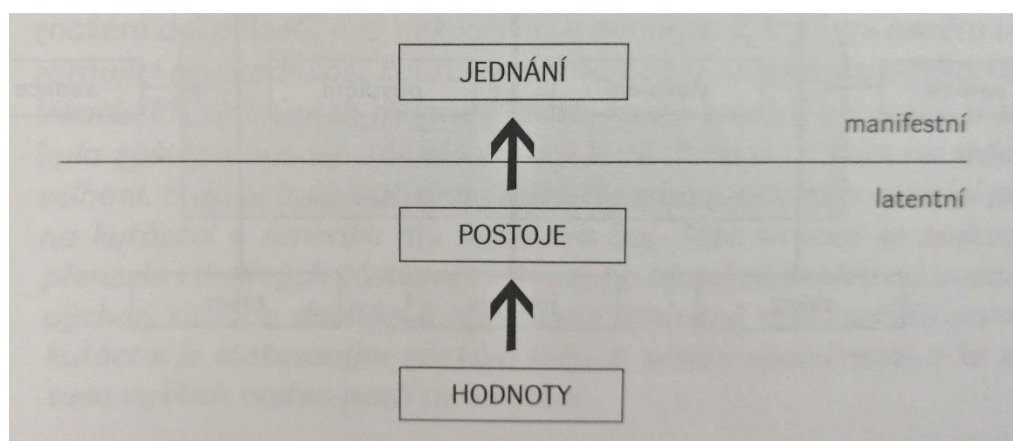
Člověk je společenskou bytostí, má potřebu žít v integraci s ostatními lidmi, přičemž pravidla lidského soužití si musí osvojit – nejsou vrozená ale naučená. Socializace se odehrává ve vzájemné interakci s ostatními lidmi. Prostředím socializace jsou sociální skupiny (Novotná, 2008).

Socializaci můžeme rozlišit na primární, sekundární a terciální. Primární socializace probíhá v rodině v době dětství a dospívání. Sekundární socializace probíhá v meších sociálních skupinách především v období dospívání a dospělosti jedince (např. ve škole, při vstupu do nového zaměstnání, atd.), dospívající si osvojuje společenské hodnoty a sebepojetí. Terciální socializace potom trvá od dospělosti po zbytek života jedince, spočívá v adaptaci jedince na nové životní situace (např. změna zaměstnání, změna politického systému, atd.), (Jandourek, 2008).

Jandourek (2008) se dále zamýšlí nad problematikou přírodních vlivů v rámci procesu socializace – co je mocnější – zda vliv socializace nebo přírodní vlivy, přičemž došel k závěru, že v rámci posuzování lidského jednání jej nemůžeme posuzovat pouze na základě kultury, ale musíme rovněž zohlednit biologickou, psychologickou i sociální stránku člověka.

5.2.1 Hodnoty a postoje

V průběhu procesu socializace lidé přiřazují jednotlivým okolnostem života různý význam a přiřazují různým událostem různou důležitost a vytvářejí tak uspořádaný systém hodnot. Z hodnot a postojů poté vychází jednání jedince. Jednání jedince je pozorovatelný jev – tzv. manifestní; hodnoty a postoje nejsou pozorovatelným jevem, jsou skryté – tzv. latentní (viz schéma obr. č. 7). Z toho plyne, že na základě určitého jednání jedince, můžeme usoudit, jaký je tento jedinec „uvnitř“ – jaké zastává hodnoty a postoje (Novotná, 2008).

Obrázek č. 7: Schéma vlivu postojů a hodnot jedince na jeho chování (Novotná, 2008, s. 121).

PRAKTICKÁ ČÁST

Úvod

V teoretické části této práce jsme se zabývali převážně problematikou, definicemi a vymezením pojmů sociální deviace (deviantním chováním), teorií nálepkování, životním (sociálním) prostředím člověka, sociálními normami a sociální kontrolou, načež navážeme v následující praktické části této bakalářské práce.

V praktické části budeme vycházet z teorie nálepkování, kdy si stanovíme hypotézu vycházející z této teorie, jejíž platnost budeme v rámci kvantitativního výzkumu ověřovat.

Konkrétně se budeme zabývat procesem nálepkování z pohledu členů Policie České republiky a budeme vyvracet či potvrzovat její aplikaci na nezletilé devianty, konkrétně na osoby ve starším školním věku, tj. děti ve věku 11 – 15 let, v závislosti na sociálním prostředí, ze kterého tito nezletilí devianti vzešli.

V rámci výzkumu použijeme standardizovaný dotazník a standardizované pozorování.

1. Cíle výzkumu

Hlavním cílem tohoto výzkumu je potvrzení či vyvrácení hypotézy vycházející z teorie nálepkování nezletilých ze strany členů Policie České republiky.

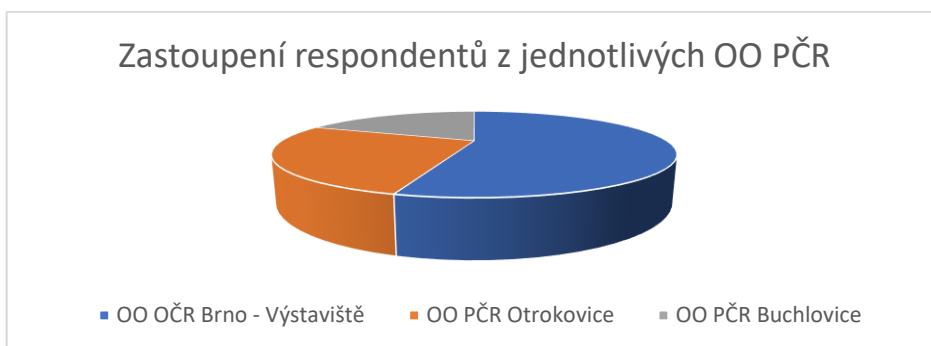
2. Stanovení hypotéz

Členové policie ČR označují nezletilé nálepkou „deviant“ na základě toho, z jakého sociálního prostředí tento nezletilý pochází.

3. Výzkumný soubor

Výzkumné šetření probíhalo na několika vybraných obvodních odděleních Policie České republiky (OO PČR Brno – Výstaviště, OO PČR Otrokovice a OO PČR Buchlovice). Výzkumný soubor byl tvořen 64 respondenty (35 respondentů z OO PČR Brno – Výstaviště, 17 respondentů z OO PČR Otrokovice a 12 respondentů z OO PČR Buchlovice).

Graf č. 1: Zastoupení respondentů z jednotlivých OO PČR

Jednalo se o policisty zařazené na pozicích:

- hlídková služba: 27 respondentů (42,19 %)
- obchůzková služba: 21 respondentů (32,81 %)
- dozorčí služba: 7 respondentů (10,94 %)
- kriminální služba: 9 respondentů (14,06 %)

4. Postup při sběru dat

Bylo zkontaktováno několik obvodních oddělení Policie ČR (OO PČR Brno – Výstaviště, OO PČR Otrokovice a OO PČR Buchlovice), kde byl formou dotazníkového šetření proveden sběr dat u jednotlivých policistů. Vybraní policisté jednotlivých obvodních oddělení byli požádáni o anonymní vyplnění dotazníku. Sběr výzkumných dat probíhal od ledna do března 2022. Návratnost dotazníků byla 100 %.

Dále bylo provedeno na OO PČR Brno – Výstaviště standardizované pozorování, kdy pozorovatel toto pozorování prováděl v rámci výkonu služby u PČR.

5. Výzkumné metody

K získání a následné interpretaci dat byla vybrána metoda šetření pomocí standardizovaného dotazníku.

Další výzkumnou metodou, která byla při výzkumu použita, bylo standardizované pozorování. V rámci výkonu služby u Policie České republiky pozorovatele bylo možné provést zúčastněné, vlastní (přímé) pozorování, kdy objekty tohoto pozorování o samotném výzkumu – procesu pozorování, nebyli informováni, nevěděli, že jsou pozorováni za účelem výzkumu.

Předmětem tohoto pozorování jsou Policisté, zařazení u hlídkové a dozorčí služby, kolegové pozorovatele, přičemž jsou posuzovány vybrané situace ve vztahu s nezletilými (dětmi mladšího školního věku) podle vybraných kritérií (oblastí) posuzování.

6. Metody zpracování výzkumných dat

Na základě dotazníkového šetření budou rozebrány a vyhodnoceny jednotlivé otázky standardizovaného dotazníku.

Dotazník byl sestaven tak, aby bylo možné zjistit základní informace o respondentech a dostat se k podstatě řešené problematiky. Níže budou uvedeny jednotlivé otázky a vyjádřená četnost daných odpovědí, rovněž také vyjádřena v procentech.

6.1 Standardizovaný dotazník

Otázka č. 1:

Jste muž nebo žena?

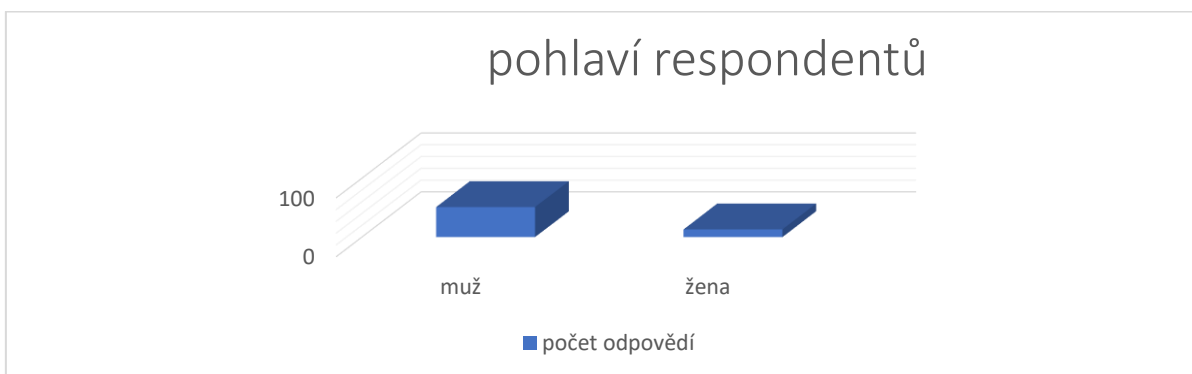
- a) Muž
- b) Žena

Tabulka č. 1: Pohlaví respondentů

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Muž	51	79,69
Žena	13	20,31

Graf č. 1: Pohlaví respondentů

Z tabulky č. 1 vyplývá, že většina respondentů byli muži, což je také znázorněno v grafu č. 1.

Otázka č. 2:

Na jaké pozici pracujete?

- a) Hlídková služba
- b) Obchůzková služba
- c) Dozorčí služba
- d) Kriminální služba

Tabulka č. 2: Pracovní zařazení respondentů

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Hlídková služba	27	42,19
Obchůzková služba	21	32,81
Dozorčí služba	7	10,94
Kriminální služba	9	14,06

Graf č. 2: Pracovní zařazení respondentů

Z tabulky č. 2 vyplývá, že největší část respondentů je zařazena u hlídkové služby, naopak nejmenší část respondentů tvoří dozorčí služba. Počty respondentů zařazených na jednotlivých pozicích jsou znázorněny v grafu č. 2.

Otázka č. 3:

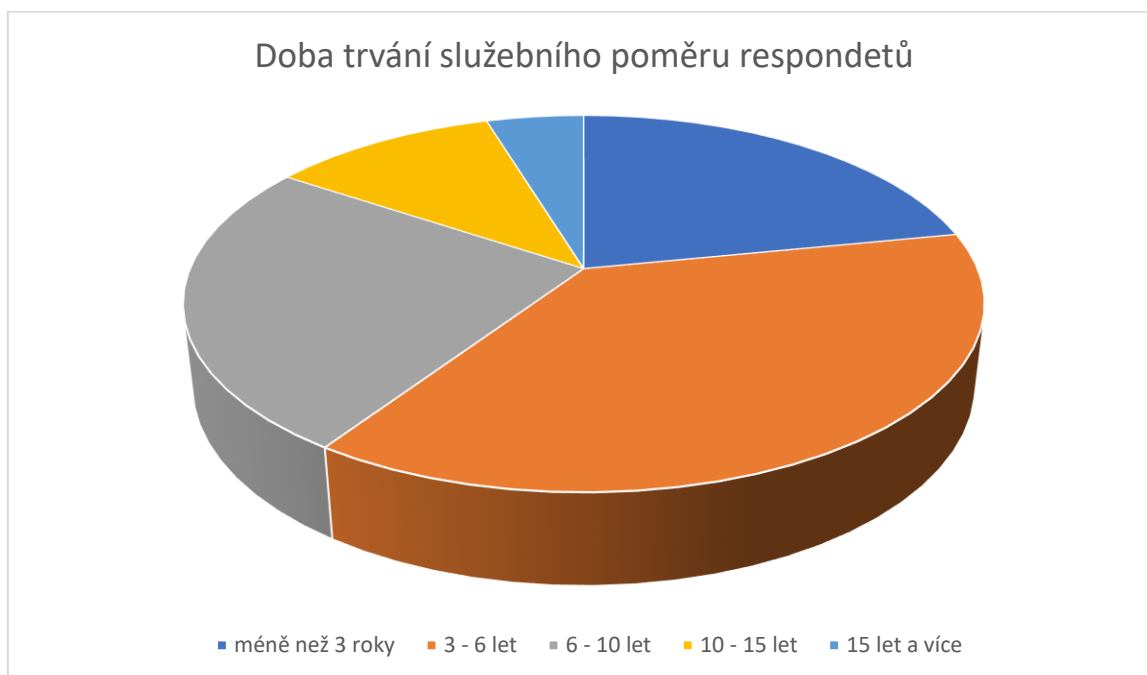
Jak dlouho u Policie pracujete?

- a) Méně než 3 roky
- b) 3 - 6 let
- c) 6 - 10 let
- d) 10 - 15 let
- e) 15 let a více

Tabulka č. 3: Doba trvání služebního poměru respondentů

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Méně než 3 roky	14	21,88
3 - 6 let	24	37,50
6 - 10 let	16	25,00
10 - 15 let	7	10,94
15 let a více	3	4,68

Graf č. 3: Doba trvání služebního poměru respondentů

Z uvedené tabulky č. 3 vyplývá, že přibližně třetina respondentů jsou ve služebním poměru od 3 do 6 let, což je také znázorněno v grafu č. 3.

Otázka č. 4:

Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Středoškolské s maturitou
- b) Bakalářské
- c) Vysokoškolské

Tabulka č. 4: Nejvyšší dosažení vzdělání respondentů

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Středoškolské s maturitou	45	70,31
Bakalářské	8	15,50
Vysokoškolské	11	17,19

Graf č. 4: Nejvyšší dosažené vzdělání respondentů

Na základě dotazu ohledně vzdělanosti respondentů, bylo zjištěno, že více než dvě třetiny respondentů mají nejvyšší dosažené vzdělání středoškolské s maturitou, viz tabulka č. 4 a graf č. 4.

Otázka č. 5:

Setkal/setkala jste někdy ve své praxi s deviantním chováním nezletilých (konkrétně dětí staršího školního věku)?

- a) Ano
- b) Ne

Tabulka č. 5: Počet respondentů, kteří se ve své praxi již setkali s deviantním chováním nezletilých (konkrétně dětí staršího školního věku).

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
ano	64	100
ne	0	0

Jak vyplývá z tabulky č. 5, všichni respondenti uvedli, že již se ve své praxi setkali s deviantními projevy chování nezletilých.

Otázka č. 6:

O jaký druh deviace se jednalo? (Můžete označit i více odpovědí.)

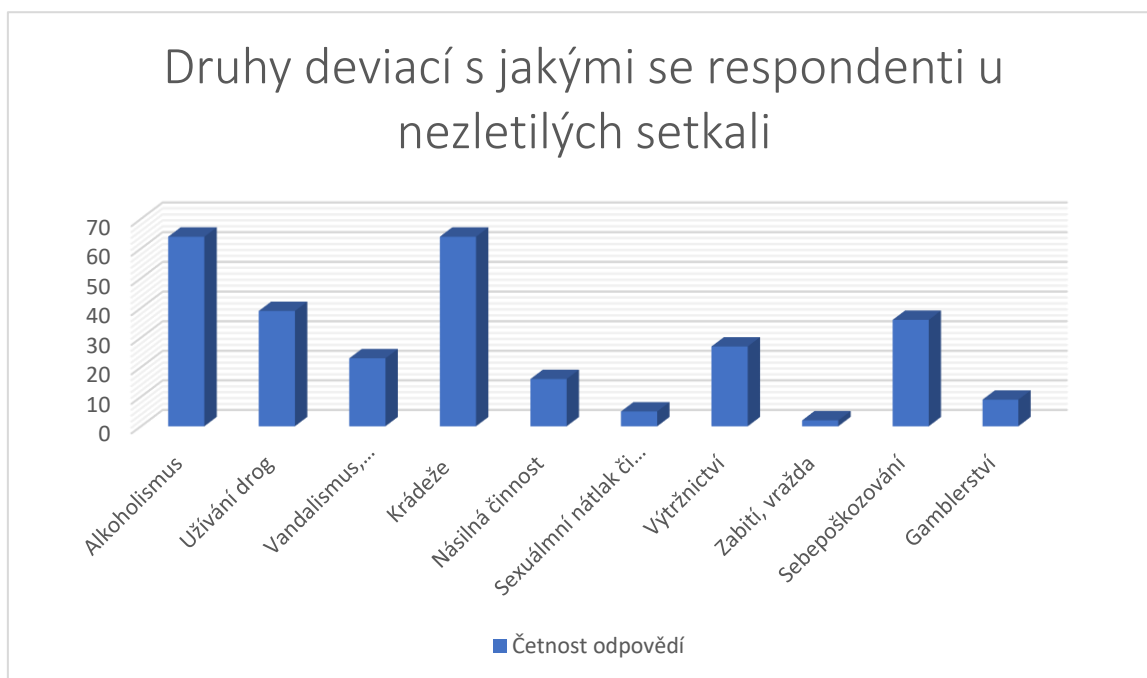
- a) Užívání alkoholu
- b) Užívání drog
- c) Vandalismus, poškozování cizích věcí
- d) Krádeže (drobné krádeže i krádeže vloupáním, atd.)
- e) Násilná činnost
- f) Sexuální nátlak či pohlavní zneužívání
- g) Výtržnictví

- h) Zabití, vražda
- i) Sebeпоškozování
- j) Gamblerství

Tabulka č. 6: Druhy deviací, s jakými se respondenti u nezletilých (konkrétně děti staršího školního věku) ve své praxi již setkali.

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ
Alkoholismus	64
Užívání drog	39
Vandalismus, poškozování cizích věcí	23
Krádeže (drobné krádeže i krádeže vloupáním, atd.)	64
Násilná činnost	16
Sexuální nátlak či pohlavní zneužívání	5
Výtržnictví	27
Zabití, vražda	2
Sebeпоškozování	36
Gamblerství	9

Graf č. 5: Druhy deviací, s jakými se respondenti u nezletilých (konkrétně dětí staršího školního věku) ve své praxi již setkali.

Z odpovědí respondentů vyplývá, že všichni respondenti se již setkali se s alkoholismem a drobnými krádežemi nezletilých, pouze dva respondenti se setkali s vraždou či zabitím ze strany nezletilých, každý z respondentů se setkal minimálně se dvěma projevy deviantního chování u nezletilých.

Otázka č. 7

Máte představu z jakého sociálního prostředí tito nezletilí mohou pocházet?

- a) Ano
- b) Ne

Tabulka č. 7: Představa respondentů, z jakého sociálního prostředí mohou nezletilí (děti staršího školního věku) devianti pocházet.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Ano	64	100
Ne	0	0

Z tabulky č. 7 vyplývá, že všichni respondenti mají představu o tom, z jakého sociálního prostředí mohou nezletilí pachatelé protiprávního jednání pocházet.

Otázka č. 8

Z jakého sociálního prostředí podle Vás nejčastěji tito nezletilí pocházejí? (Můžete označit i více odpovědí.)

- a) Děti pocházející z rodiny alkoholiků či narkomanů
- b) Děti spořádaných pracujících rodičů
- c) Děti romského původu
- d) Nevím

Tabulka č. 8: Sociální prostředí, z kterého nezletilí devianti nejčastěji pocházejí.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Děti pocházející z rodiny alkoholiků či narkomanů	64	100
Děti spořádaných pracujících rodičů	0	0
Děti romského původu	64	100
Nevím	0	0

Z uvedených odpovědí respondentů vyplývá, že všichni respondenti se domnívají, že nezletilí pachatelé protiprávního jednání pocházejí z rodiny alkoholiků či narkomanů anebo se jedná o děti romského původu. Žádný z respondentů neoznačil nejčastější sociální prostředí, z kterého nezletilí devianti pocházejí, prostředí spořádaných pracujících rodin.

Otázka č. 9:

Domníváte se, že v případě prvního protiprávního činu dítěte staršího školního věku, bude v této činnosti toto dítě i nadále pokračovat?

- a) Ano, když to udělá jednou, udělá to znovu
- b) Ne, mohlo se jednat jen o „klukovinu“
- c) Záleží na tom, z jakého prostředí dítě pochází a zda má tudíž k takové činnosti sklony
- d) Nevím

Tabulka č. 9: Názor respondentů na opakovanost protiprávního jednání nezletilých.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Ano, když to dítě udělá jednou, udělá to znovu	12	18,75
Ne, mohlo se jednat jen o „klukovinu“	3	4,69
Záleží na tom, z jakého prostředí dítě pochází a zda má k takové činnosti sklony	49	76,56
Nevím	0	0

Graf č. 6: Názor respondentů na opakovanost protiprávního jednání nezletilých.

Na základě otázky č. 9 ohledně názoru respondentů na opakovanost protiprávní činnosti nezletilých, bylo zjištěno, že více jak tři čtvrtiny respondentů se domnívají, že záleží na tom, z jakého prostředí daný nezletilý pochází, naopak pouze tři respondenti se domnívají, že se tato činnost ze strany nezletilého nebude opakovat, jelikož se jednalo jen o „klukovinu“. Přibližně 18 % respondentů se domnívá, že tento nezletilý bude svoji činnost opakovat, jak je uvedeno v tabulce č. 9 a znázorněno v grafu č. 6.

Otázka č. 10:

Myslíte si, že na základě protiprávních činností dítěte staršího školního věku, dokážete odhadnout, z jakého sociálního prostředí toto dítě pochází, aniž byste jej fyzicky viděli?

- a) Ano
- b) Ne

Tabulka č. 10: Odhad respondentů druhu sociálního prostředí dítěte na základě spáchané činnosti.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Ano	47	73,44
Ne	17	26,56

Z odpovědí respondentů vyplývá, že téměř tři čtvrtiny respondentů se domnívá, že dokáží odhadnout na základě spáchaného konkrétního protiprávního jednání z jakého sociálního prostředí nezletilý pachatel pochází, aniž by jej fyzicky viděli.

Otázka č. 11:

Pokud jsou dva nezletilí (staršího školního věku) pachatelé drobné krádeže přistiženi při jejich první protiprávní činnosti, přičemž jeden pochází z bohaté normálně fungující rodiny a druhý je romského původu pocházející z nepracující rodiny, uděláte si o obou stejnou představu?

a) Ano

b) Ne

Tabulka č. 11: Porovnání dvou nezletilých pachatelů stejné trestné činnosti, z odlišného sociálního prostředí.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Ano	2	3,12
Ne	62	96,88

Téměř všichni respondenti uvedli, že si o dvou nezletilých pachatelích jejich první protiprávní činnosti (drobná krádež) pocházejících z různého sociálního prostředí, neudělají stejnou představu. Pouze dva respondenti uvedli, že si o takovýchto pachatelích udělají o obou stejnou představu.

Otázka č. 12:

Jakou představu si uděláte o nezletilém (staršího školního věku) pachateli (přistiženém při jeho první protiprávní činnosti – drobná krádež) z bohaté fungující rodiny?

a) Jednalo se o „klukovinu“, čin se pravděpodobně nebude opakovat

b) Jedná se o typického devianta, který bude v obdobné činnosti pokračovat

- c) Jedná se o „zbohatlíka“, který nerespektuje autoritu a v činech bude pokračovat, protože ví, že mu nic nehrozí
- d) Nemám žádnou domněnku k dalšímu jeho možnému jednání

Tabulka č. 12: Představa respondentů o nezletilém pachateli drobné krádeže z bohaté fungující rodiny.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Jednalo se o klukovinu, čin se pravděpodobně nebude opakovat	42	65,63
Jedná se o typického devianta, který bude v obdobné činnosti pokračovat	0	0
Jedná se o zbohatlíka, který nerespektuje autoritu a v činech bude pokračovat, protože ví, že mu nic nehrozí	21	32,81
Nemám žádnou domněnku k dalšímu jeho možnému jednání	1	1,56

Pouze jeden respondent si neudělal žádnou představu o budoucím jednání nezletilého pachatele z bohaté fungující rodiny, přibližně třetina respondentů se domnívá, že se tento pachatel dopustí dalšího jednání, jelikož se jedná o zbohatlíka, který nerespektuje autoritu, více než polovina respondentů se odmnívá, že se jednalo pouze o klukovinu a čin se již nebude opakovat (nepřisoudili mu nálepkou „deviant“).

Otázka č. 13:

Jakou představu si uděláte o nezletilém pachateli (přistiženém při jeho první protiprávní činnosti – drobná krádež) romského původu pocházejícího z nepracující rodiny?

- a) Jednalo se o „klukovinu“, čin se pravděpodobně nebude opakovat
- b) Jedná se o typického devianta, který bude v obdobné činnosti pokračovat
- c) Jedná se o zbohatlíka, který nerespektuje autoritu a v činech bude pokračovat, protože ví, že mu nic nehrozí
- d) Nemám žádnou domněnku k dalšímu jeho možnému jednání

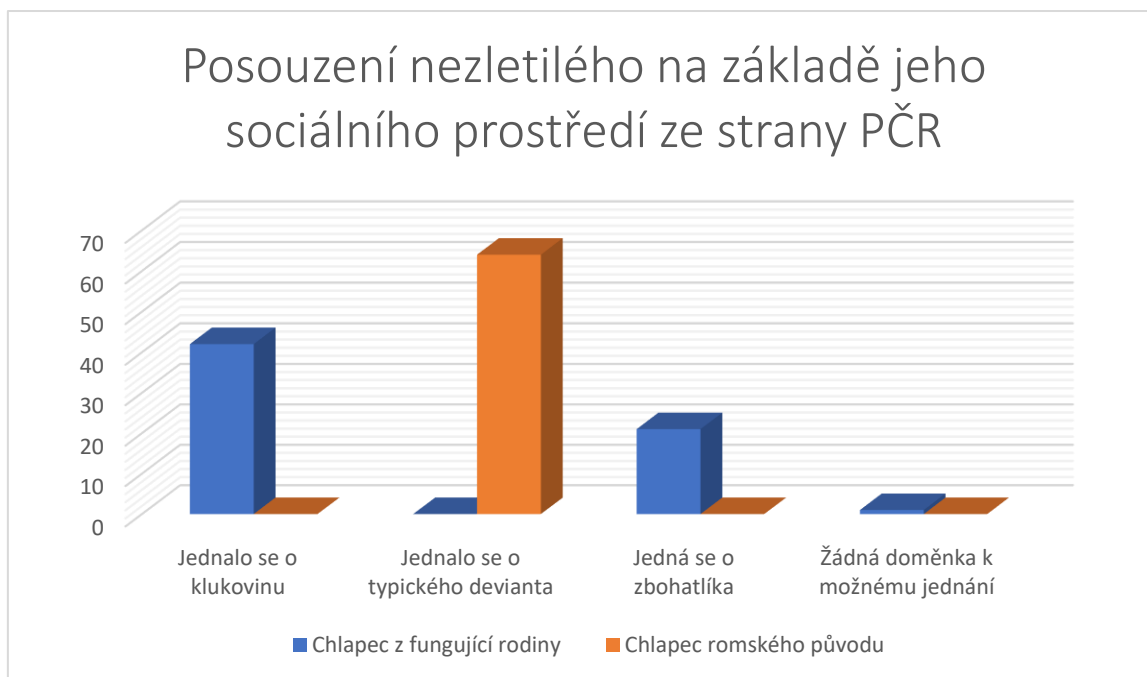
Tabulka č. 13: Představa respondentů o nezletilém pachateli drobné krádeže romského původu z nepracující rodiny.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Jednalo se o „klukovinu“, čin se pravděpodobně nebude opakovat	0	0
Jedná se o typického devianta, který bude v obdobné činnosti pokračovat	64	100
Jedná se o zbohatlíka, který nerespektuje autoritu a v činech bude pokračovat, protože ví, že mu nic nehrozí	0	0
Nemám žádnou domněnku k dalšímu jeho možnému jednání	0	0

V případě chlapce romského původu pocházejícího z nepracující rodiny všichni respondenti odpověděli, že se jedná o typického devianta.

Názorně si zobrazíme rozdíl odpovědí na otázku č. 13 a otázku č. 12, kde se jedná o týž případ, pouze chlapec pochází z normální fungující rodiny a ukážeme si rozdíl ve vnímání a posuzování deviantního chování ze strany respondentů v závislosti na prostředí, ze kterého oba pachatelé pocházejí.

Graf č. 7: Porovnání odpovědí respondentů ohledně jejich představy o pachateli drobné krádeže na v závislosti na jeho sociálním prostředí.

V případě chlapce romského původu pocházejícího z nepracující rodiny všichni respondenti shodně uvedli, že se jedná o typického devianta, zatímco v případě chlapce pocházejícího z bohaté fungující rodiny se většina respondentů (více než polovina) shodla na tom, že se jednalo pouze o „klukovinu“, přičemž tyto byly přistiženi při jejich první protiprávní činnosti – drobné krádeži.

Otázka č. 14:

Z jakého sociálního prostředí podle Vás pochází typický nezletilý deviant?

- a) Rodina úplná bez zjevné přítomnosti deviantního jednání rodičů
- b) Romská rodina
- c) Výchovný ústav
- d) Rodina s přítomností alkoholismu rodičů

Na základě testu dobré schody chí – kvadrát budeme zkoumat, zda mezi názory na podobu sociálního prostředí, ze kterého pochází typický nezletilý deviant, jsou statisticky významné rozdíly.

Při výpočtu koeficientů korelace, vzhledem k velikosti výzkumného souboru, je platnost hypotéz zkreslena mírou statistické chyby.

Odpovědi respondentů jsou uvedeny v tabulce č. 14 ve sloupci „Pozorovaná četnost P“, kde je uvedeno, že respondenti nejčastěji volili typické sociální prostředí, ze kterého pochází nezletilí devianti „Výchovný ústav“ (33 respondentů), dále volili „Romskou rodinu“ (19 respondentů), „Rodinu s přítomností alkoholismu rodičů“ (12 respondentů) a „úplnou rodinu bez zjevné přítomnosti deviantního jednání rodičů“ nezvolil žádný respondent.

Tabulka č. 14: Četnosti odpovědí respondentů.

Sociální prostředí	Pozorovaná četnost P	Očekávaná četnost O	P - O	(P - O) ²	$\frac{(P - O)^2}{O}$
Rodina úplná bez zjevné přítomnosti deviantního jednání rodičů	0	16	-16	256	16
Romská rodina	19	16	3	9	0,5625
Výchovný ústav	33	16	17	289	18,0625
Rodina s přítomností alkoholismu rodičů	12	16	-4	16	0,5625
	Σ 64	Σ 64			Σ 35,1875

Nulová hypotéza:

H₀ Četnost respondentů, kteří označili jako sociální prostředí, ze kterého pochází typický nezletilý deviant, úplnou rodinu bez zjevné přítomnosti deviantního jednání rodičů, je stejná jako u zbývajících odpovědí.

Alternativní hypotéza:

H_A Četnost respondentů, kteří označili jako sociální prostředí, ze kterého pochází typický nezletilý deviant, výchovný ústav a romskou rodinu, je větší než četnost odpovědí u zbývajících odpovědí.

U testu dobré shody chí kvadrát je testovaná hodnota $\chi^2 = \sum \frac{(P-O)^2}{O}$

$$\chi^2 = 35,1875$$

Tato hodnota je ukazatelem rozdílu mezi pozorovanou a očekávanou četností (očekávaná četnost O – očekáváme, že všechny odpovědi budou mít stejné zastoupení, tzn. každou odpověď označí čtvrtina respondentů).

Hladinu významnosti jsme stanovili na 0,05 (5%).

Počet stupňů volnosti jsme určili 3 (dle tabulky kritické hodnoty testového kritéria chí-kvadrát, viz Příloha č. 1).

Dle statistické tabulky č. 14 je určena kritická hodnota chí-kvadrát pro hladinou významnosti 0,05 a 3 stupně volnosti $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$

Vypočítaná hodnota testového kritéria $\chi^2 = 35,1875$ je větší než kritická hodnota $\chi^2_{0,05}(3) = 7,815$, a proto odmítáme nulovou hypotézu.

Uvedené výsledky jsou tudíž statisticky významné, nelze je vysvětlovat na základě náhody, čímž potvrzujeme alternativní hypotézu, že četnosti respondentů, kteří vybírají jednotlivé sociální prostředí, jsou rozdílné.

Otázka č. 15:

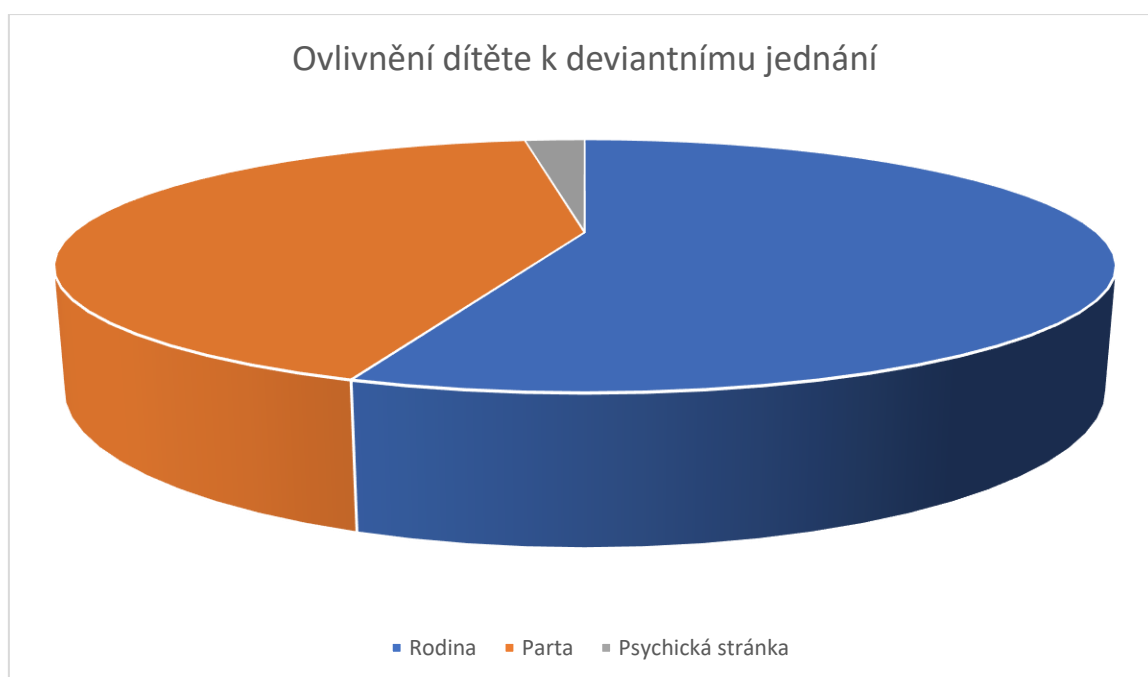
Co nejvíce dítě staršího školního věku ovlivní, aby se z něj stal deviant?

- a) Nejvíce dítě ovlivní rodina jako prostředí, do které se narodí, a ve kterém je vychováno.
- b) Nezáleží tolik na tom, do jaké rodiny se dítě narodí, ale spíše do jaké se dostane party v průběhu školního věku.
- c) Nezáleží tolik ani na rodině ani na partě, ale nejvíce deviantní projevy dítěte ovlivní psychická stránka dítěte nezávisle na prostředí.

Tabulka č. 15: Názor respondentů na ovlivnění dítěte k deviantnímu chování.

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Rodina	33	51,56
Parta	25	39,06
Psychická stránka	6	9,38

Graf č. 8: Ovlivnění dítěte k deviantnímu jednání.

Z uvedené tabulky č. 15 vyplývá, že nejvíce respondentů považuje za největší ovlivnění dítěte k deviantnímu jednání v kruhu rodiny, naopak nejmenší část respondentů odpověděla, že se domnívá, že nejvíce dítě k deviantnímu chování motivuje psychická stránka tohoto jedince, což je znázorněno v grafu č. 8.

Otázka č. 16:

Co si myslíte o tvrzení: „Nezletilí (konkrétně děti staršího školního věku) se stávají deviantními proto, že je takto označí společnost.“?

- a) Naprosto souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Naprosto nesouhlasím

Tabulka č. 16: Názor respondentů na tvrzení, že se nezletilí stávají deviantními proto, že je takto označí společnost.

ODPOVĚDI	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Naprosto souhlasím	0	0
Spíše souhlasím	5	7,81
Spíše nesouhlasím	38	59,38
Naprosto nesouhlasím	21	32,81

Graf č. 9: Deviace nezletilých na základě označení společností.

S výrokem, že se nezletilí stávají deviantními z důvodu, že je takto společnost označí naprosto souhlasí 0 respondentů, spíše souhlasí 5 respondentů. Největší část respondentů, více než polovina, s tímto výrokem spíše nesouhlasí, přibližně třetina respondentů s tímto výrokem naprosto nesouhlasí.

Otázka č. 17:

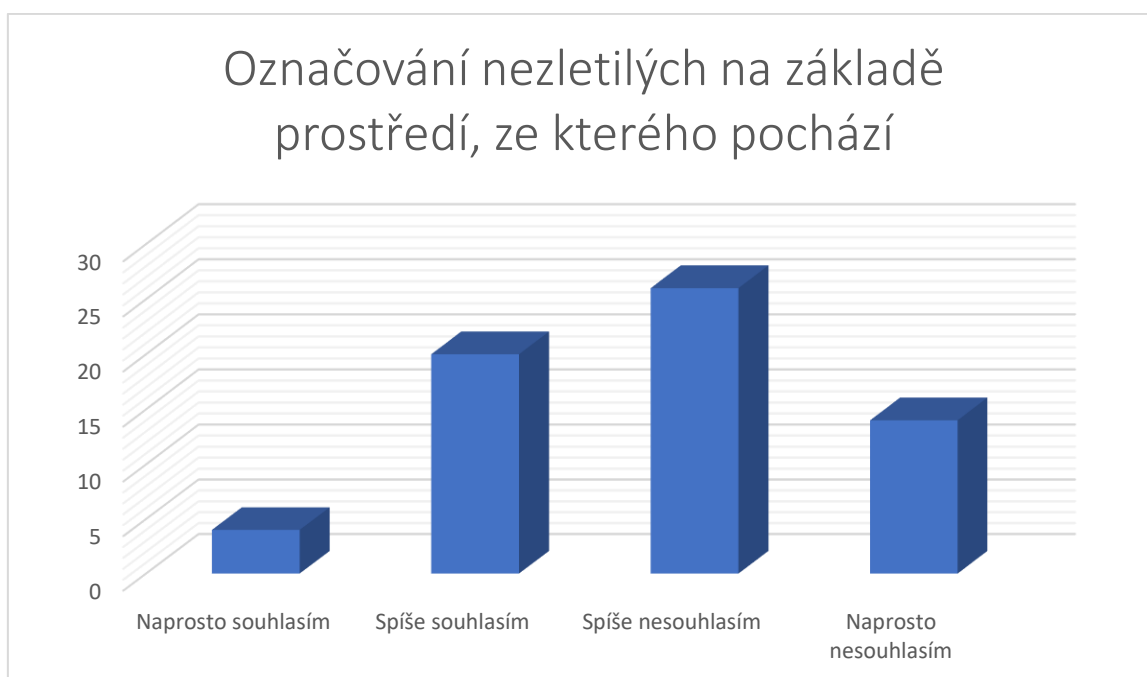
Co si myslíte o tvrzení: „Všichni policisté označují nezletilé (konkrétně děti staršího školního věku) jako devianty na základě sociálního prostředí, z jakého daný jedinec pochází.“

- a) Naprosto souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Naprosto nesouhlasím

Tabulka č. 17: Názor respondentů na označení nezletilých na základě prostředí, ze kterého pochází.

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Naprosto souhlasím	4	6,25
Spíše souhlasím	20	31,25
Spíše nesouhlasím	26	40,63
Naprosto nesouhlasím	14	21,87

Graf č. 10: Označení nezletilých na základě prostředí, ze kterého pochází.

V rámci tvrzení, že všichni policisté označují nezletilé jako devianty na základě sociálního prostředí, z jakého daný jedinec pochází, s tímto výrokem naprosto nesouhlasí 4 respondenti, 20 respondentů (téměř třetina) s tímto výrokem spíše souhlasí, 26 respondentů spíše nesouhlasí a 14 respondentů s tímto tvrzením naprosto nesouhlasí.

Otázka č. 18:

Setkal(a) jste se někdy s pojmem „nálepkování“ neboli „etiketizace“?

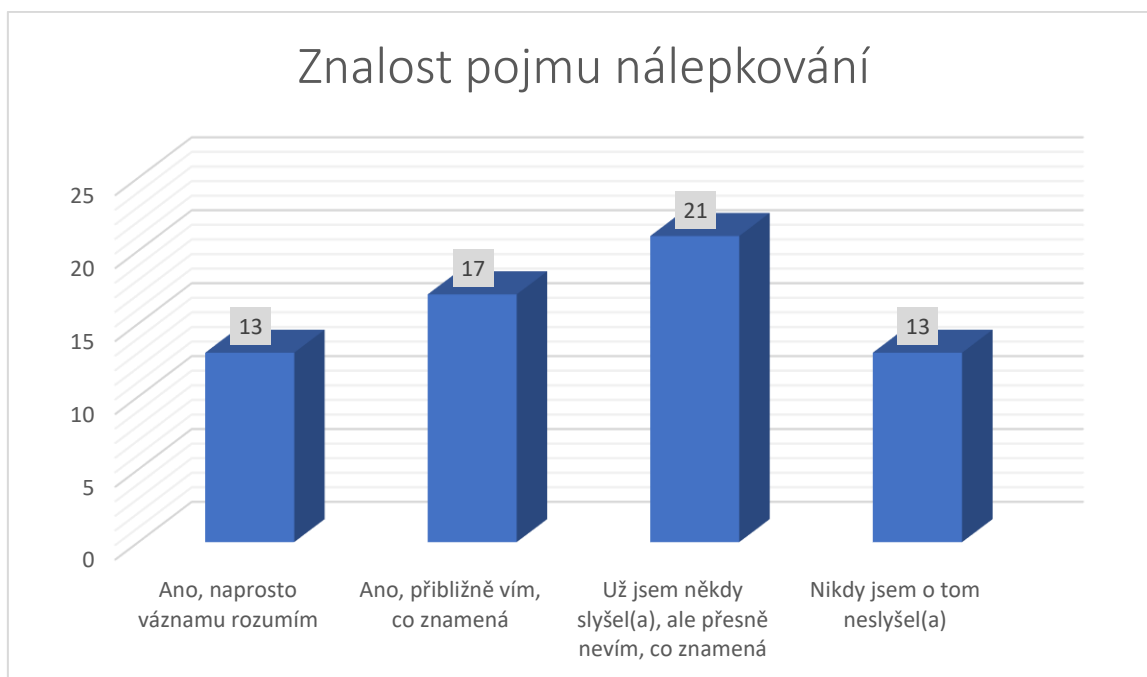
- a) Ano, naprosto významu tohoto pojmu rozumím.
- b) Ano, přibližně vím, co to znamená.
- c) Už jsem tento pojem někdy slyšel(a), ale nevím, co přesně znamená.
- d) Nikdy jsem o tom neslyšel(a).

Tabulka č. 18: Znalost respondentů pojmu „nálepkování“.

ODPOVĚĎ	ČETNOST ODPOVĚDÍ	ČETNOST ODPOVĚDÍ V %
Ano, naprosto významu rozumím	13	20,31
Ano, přibližně vím, co to znamená	17	26,56
Už jsem někdy slyšel(a), ale přesně nevím, co znamená	21	32,81
Nikdy jsem o tom neslyšel(a)	13	20,31

Graf č. 11: Znalost respondentů pojmu „nálepkování“.

Ke znalosti pojmu nálepkování největší část respondentů uvedla, že tento pojem již někdy slyšela, nicméně přesně neví, co to znamená. Nejmenší část respondentů uvedla, že významu tohoto pojmu naprosto rozumí, stejná část respondentů uvedla, že o tomto pojmu nikdy neslyšela.

6.2 Standardizované pozorování

Další použitou metodou výzkumu bylo pozorování. Vzhledem ke skutečnosti, že pozorovatel je příslušníkem Policie České republiky (konkrétně hlídková služba), bylo možné provést zúčastněné, vlastní (přímé) pozorování, kdy předmětem tohoto pozorování jsou kolegové pozorovatele, přičemž jsou posuzovány vybrané situace ve vztahu s nezletilými (dětmi mladšího školního věku) podle vybraných kritérií (oblastí) posuzování.

Konkrétně byli tímto způsobem pozorováni a posuzováni policisté zařazení u hlídkové a dozorčí služby v rámci komunikace a jednání s nezletilými, kteří se dopustili protiprávního jednání.

Dále byly stanoveny oblasti posuzování policistů při jednání s nezletilými (konkrétně dětmi staršího školního věku):

- **Empatie** – budeme posuzovat schopnost policisty vstoupit do situace a emoční polohy nezletilého, a schopnost jej chápat citově a kognitivně
- **Porozumění** – budeme posuzovat zájem a snahu policisty o zjištění podstaty a příčiny daného problému vyskytujícího se u nezletilého a naslouchání při komunikaci s ním
- **Přiměřené chování k nezletilým** – budeme posuzovat, zda se policisté chovají k nezletilým přiměřeně, vzhledem k povaze jejich jednání
- **Rovnocenná komunikace s nezletilými** – budeme posuzovat schopnost policisty se komunikací přiblížit nezletilému bez přítomnosti nadřazeného chování
- **Hodnocení nezletilých ze strany PČR** – budeme posuzovat, zda policisté hodnotí a nálepkují nezletilé na základě jejich jednání nebo sociálního prostředí, z kterého pocházejí, případně dalších skutečností
- **Utvoření názoru členů PČR na budoucí jednání nezletilých** – budeme posuzovat, zda si policisté, na základě daného jednání nezletilých,

sociálního prostředí, z kterého pocházejí, případně dalších skutečností, vytvořili představu či názor na jejich budoucí jednání

Na základě stanovených oblastí posuzování byly určeny otázky a stanoveny kategoriální posuzovací škály. Pozorovatelem poté byla přidělena příslušná kategorie, která nejlépe vystihuje pozorovanou skutečnost.

Na základě pozorování byly posuzovány uvedené oblasti u příslušníka PČR zařazeného u hlídkové služby s odslouženou dobou přibližně 4 roky, muže (dále uveden jako „Policista A“) a dále u policisty zařazeného u dozorčí služby s odslouženou dobou přibližně 15 let, rovněž muže (dále uveden jako „Policista B“).

Byl policista při jednání s nezletilým empatický?

- Velmi empatický (1)
- Empatický (2)
- Nebyl moc empatický (3)
- Nebyl vůbec empatický (4)

Na základě pozorování bylo zjištěno, že Policista A se při komunikaci s nezletilým snažil vstoupit do situace a emoční polohy tohoto nezletilého, nicméně nedostatečně a nebyl schopen jej chápat citově ani kognitivně. Z tohoto důvodu bylo určeno, že nebyl moc empatický (3).

Policista B se při komunikaci s nezletilým vůbec nesnažil vstoupit do situace a emoční polohy tohoto nezletilého a nebyl schopen jej chápat citově ani kognitivně, na základě čehož bylo určeno, že Policista B nebyl vůbec empatický (4).

Snažil se policista porozumět příčině chování nezletilého?

- Velmi se snažil porozumět (1)
- Snažil se porozumět (2)
- Nesnažil se porozumět (3)
- Vůbec se nesnažil porozumět (4)

Na základě pozorování další posuzované oblasti bylo zjištěno, že při komunikaci Policisty A s nezletilým, snaha policisty o porozumění podstatě a příčině daného problému tohoto nezletilého byla spíše zběžná, stejně jako naslouchání jim, z čehož bylo určeno, že se Policista A nezletilému spíše nesnažil porozumět (3).

Snaha Policisty B, při komunikaci s nezletilým, o porozumění podstatě a příčině daného problému, nebyla žádná, nesnažil se nezletilému vůbec naslouchat, na základě čehož bylo určeno, že se Policista B nezletilému nesnažil vůbec porozumět (4).

Choval se policista k nezletilému přiměřeně?

- Choval se velmi přiměřeně (1)
- Choval se přiměřeně (2)
- Choval se nepřiměřeně (3)
- Choval se velmi nepřiměřeně (4)

Dále bylo pozorováním zjištěno, že se policista B k nezletilému, vzhledem k povaze jeho jednání, choval nepřiměřeně (3) – jeho chování vykazovalo známky nadřazenosti. Policista B se rovněž choval nepřiměřeně (3) – jeho jednání také vykazovalo známky nadřazenosti.

Komunikoval policista s nezletilým rovnocenně?

- Komunikoval velmi rovnocenně (1)
- Komunikoval rovnocenně (2)
- Nekomunikoval rovnocenně (3)
- Vůbec nekomunikoval rovnocenně (4)

Dále bylo zjištěno, že Policista A v rámci komunikace s nezletilým nekomunikoval rovnocenně (3) – komunikace vykazovala známky nadřazenosti, rovněž ani Policista B nekomunikoval rovnocenně (3) – komunikace také vykazovala známky nadřazenosti.

Jednal policista s nezletilým bez toho, aniž by ho jakkoliv hodnotil (nálepkoval)?

- Policista nezletilého vůbec nijak nehodnotil (1)
- Policista nezletilého nehodnotil (2)
- Policista nezletilého hodnotil (3)
- Policista nezletilého velmi hodnotil (4)

V rámci posuzování další oblasti ohledně hodnocení nezletilých, bylo vypořádáno, že Policista A nezletilého hodnotil (3), kdy měl jasně utvořen názor na tohoto nezletilého a pohlížel na něj jako na devianta. Policista B nezletilého velmi hodnotil (4) a označil jej nálepkou „deviant“.

Utvořil si policista názor na budoucí jednání nezletilého?

- Policista si neutvořil žádný názor (1)
- Policista si neutvořil názor (2)
- Policista si utvořil názor (3)
- Policista si velmi utvořil názor (4)

Na základě posuzování další pozorované oblasti, bylo zjištěno, že Policista A si utvořil názor na budoucí jednání nezletilého (3) – domnívá se, že bude v daném protiprávním jednání pokračovat a Policista B si velmi utvořil názor na budoucí jednání nezletilého (4) – je přesvědčen, že tento nezletilý bude v daném protiprávním jednání pokračovat a bude se obdobných činů odpouštět i v budoucnu.

Každá odpověď má přidělen příslušný počet bodů. Tyto body byly na základě pozorování přiřazovány policistům v jednotlivých oblastech, viz tabulka č. 19.

Tabulka č. 19: Vyhodnocení pozorovaných jevů.

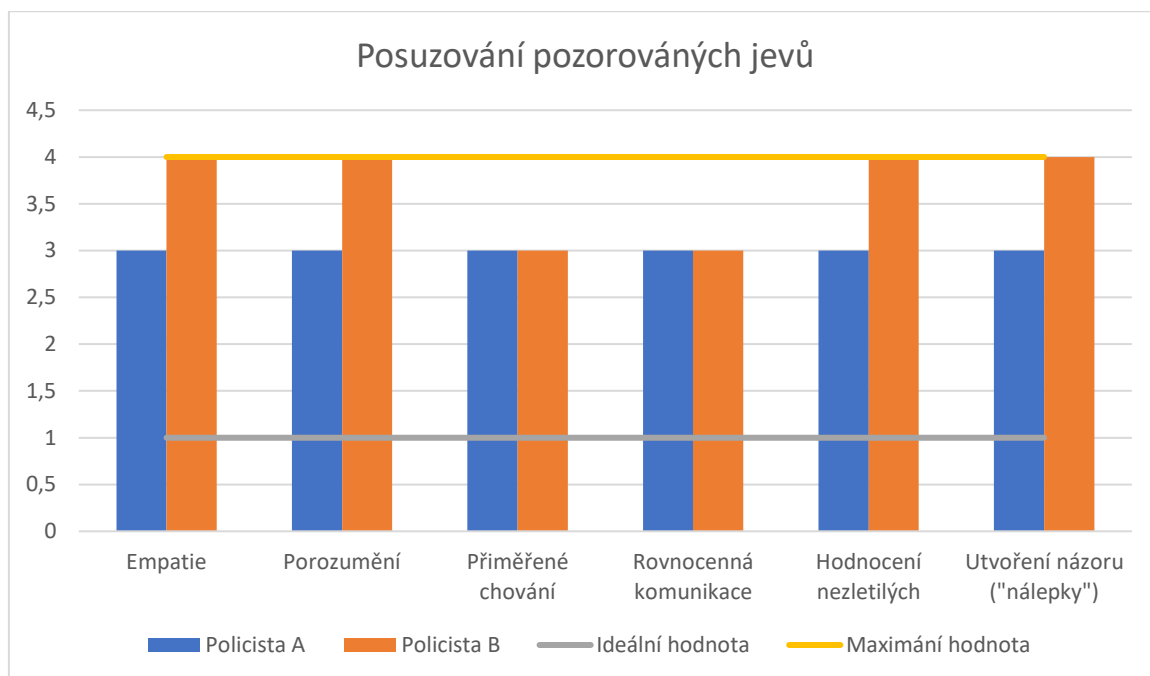
Oblast posuzování činnosti policistů	Přidělený počet bodů policistovi A	Přidělený počet bodů policistovi B
Empatie	3	4
Porozumění	3	4
Přiměřené chování	3	3
Rovnocenná komunikace	3	3
Hodnocení nezletilých	3	4
Utvoření názoru („nálepky“)	3	4
	Σ 18	Σ 22

Nejmenší možný počet bodů, jaký mohl být policistům přidělen v rámci pozorování je 6, naopak nejvyšší možný počet bodů je 24.

Získaný počet bodů vypovídá o postoji a hodnocení nezletilých ze strany policistů (čím vyšší počet bodů, tím větší míra hodnocení, procesu nálepkování).

Z uvedené tabulky tedy plyne, že oba pozorovaní policisté mají velmi blízko k posuzování a hodnocení nezletilých, přičemž déle sloužící policista zařazený u dozorčí služby má k této skutečnosti o poznání blíže než kratší dobu sloužící policista zařazen u hlídkové služby.

Graf č 12: Vyhodnocení pozorovaných jevů.

7. Diskuze

Proces nálepkování aplikuje ve svém životě většina populace, přestože si přítomnost úvah a hodnocení ostatních lidí na základě jejich jednání mnozí lidé ani neuvědomují. My jsme se v této práci zabývali právě přítomností tohoto procesu u členů Policie ČR v rámci posuzování, vytváření stereotypů a nálepkování deviantního chování nezletilých vzhledem k sociálnímu prostředí, ze kterého pocházejí. Konkrétně jsme se zabývali nálepkováním dětí staršího školního věku, tzn. dětí ve věku 11 – 15 let.

V práci jsme se tedy zabývali výzkumnou otázkou, zda členové Policie ČR aplikují proces nálepkování na nezletilé v rámci posuzování jejich deviantního chování na základě sociálního prostředí, ze kterého pocházejí, přičemž bylo, standardizovaným pozorováním a dotazováním se respondentů z řad Policie ČR formou standardizovaného dotazníku, zjištěno, že velká většina členů Policie ČR nahlíží na nezletilé, konkrétně osoby mladšího školního věku, jako na devianty a přisuzují jim tuto nálepku na základě jejich původu či určitého protiprávního jednání, což potvrzuje Giddens (2009), který uvádí, že značkování spočívá v označení některých lidí nálepkou deviant jinými lidmi, přičemž se převážně jedná o lidi zastupující síly zákona a pořádku.

Samy policisté ve standardizovaném dotazníku označili odpovědi potvrzující tuto teorii, kdy všichni respondenti shodně uvedli, že se již s deviantním chováním nezletilých (konkrétně osob mladšího školního věku) setkali, konkrétně pak se setkali nejčastěji s drobnými krádežemi a alkoholismem, dále také s užíváním omamných a psychotropních látek, sebepoškozováním, výtržnictvím, vandalismem, poškozováním cizích věcí, násilnou činností a dále také s gamblerstvím či sexuálním nátlakem a zneužíváním. Velmi výjimečně se respondenti setkali také s vraždou či zabitím ze strany nezletilých, coby pachatelů. Dále všichni respondenti uvedli, že si dokáží udělat představu o sociálním prostředí takových jedinců, přičemž všichni respondenti uvedli jako typické prostředí, ze kterého nezletilí devianti pocházejí, prostředí rodičů alkoholiků či narkomanů nebo prostředí romské subkultury. Hrčka (2001) uvádí

několik příkladů deviantního chování. Spatřuje jej nejčastěji ve fyzické nemoci, duševních poruchách, sebevraždách, alkoholismu, drogových závislostech a určitých sexuálních projevech.

K možné příčině vzniku sociálních deviací uvádí například Petrusek (2009), že se deviantní chování vyvozuje ze sociálního prostředí, ve kterém jedinci vyrůstají a od dětství se tak učí deviantnímu chování, které se pro ně poté stane samozřejmé a dojde tak ke vzniku deviantních subkultur. Jak jsme zjistili dle odpovědí respondentů v rámci standardizovaného dotazníku, členové Policie ČR podporují tuto teorii vzniku sociálních deviací u nezletilých a rovněž posuzují nezletilé na základě sociálního prostředí, ze kterého vzešli, případně v jakém prostředí vyrůstají a jakých skupin se stali v průběhu života součástí.

Dále bylo zjištěno, na základě dotazování se formou standardizovaného dotazníku, že členové Policie ČR nesouhlasí s teorií Lemerta (1951), kterou popisuje Munková (2004), o vzniku sekundární deviace z důvodu, že společnost takto daného jedince označí a popřeli, že by se nezletilí stali deviantními proto, že takto označila společnost. Většina členů Policie ČR uvedla, že s tímto výrokem spíše nesouhlasí nebo s ním nesouhlasí vůbec.

Samotný proces nálepkování nezletilých nálepkou „deviant“ ze strany členů Policie ČR na základě sociálního prostředí, ze kterého tento nezletilý pochází, byl rovněž potvrzen metodou standardizovaného pozorování, kdy bylo zjištěno, že pozorování policisté velmi hodnotili nezletilé na základě jejich jednání a sociálního prostředí, ze kterého pocházejí a rovněž si pozorování policisté utvořili názor na budoucí jednání těchto nezletilých také na základě daného jednání, jehož se tito nezletilí dopustili a dále na základě prostředí, ze kterého pocházejí, je označili nálepkou „deviant“ a nepřipustili možnost nápravy těchto nezletilých vzhledem k jejich sociálnímu prostředí. Tuto teorii podporuje Munková (2004), která vnímá proces nálepkování a vytváření nálepek „deviant“ jako takovéto označení jedince ze strany společnosti, ostatních lidí či skupin, mimo jiné i ze strany Policie, která vytváří určitá pravidla, kdy osoby, porušující tato pravidla, označí za devianty a porušující jednání jako deviaci.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že jsme tímto výzkumem hypotézu, že členové Policie ČR označují nezletilé nálepkou „deviant“ na základě toho, z jakého sociálního prostředí tento nezletilý pochází, potvrdili.

8. Závěr

V této bakalářské práci jsme se věnovali v teoretické části převážně procesu teorie nálepkování, vymezení pojmu sociální deviace, důsledkům, vzniku a příkladům sociálních deviací, životnímu prostředí člověka a jeho vlivu na jedince, sociálním skupinám, kultuře a subkulturám, sociální normám, sociální kontrole a s tím souvisejícím sociálním rolím, socializaci a hodnotám a postojům.

Po vymezení těchto pojmů jsme se dále věnovali praktické části, kdy cílem bylo ověřit hypotézu, že členové Policie ČR označují nezletilé nálepkou „deviant“ na základě toho, z jakého sociálního prostředí tento nezletilý pochází.

V rámci ověřování uvedené hypotézy jsme zvolili kvantitativní výzkum, kdy jsme jako metody výzkumu použili standardizovaný dotazník a standardizované pozorování, čímž jsme následně uvedenou hypotézu potvrdili a výsledky jsme porovnali s odbornými zdroji informací k tomuto tématu.

9. Souhrn

Tato práce se zaměřuje na problematiku hodnocení sociálně deviantního chování jako výsledku procesu nálepkování ve vnímání vlivu sociálního prostředí na podobu deviantního chování dětí ve starším školním věku ze strany členů Police České republiky. Vychází z předpokladu, že ve vnímání deviantního chování dochází k předsudkům a stereotypizaci o typickém sociálním prostředí, které určuje pachatele deviantního chování.

V praxi je možné na tuto práci navázat v souvislosti s představením členům Policie České republiky proces nálepkování, dále k preventivnímu programu a následné eliminaci tohoto procesu v rámci policejní práce.

10. Summary

This work focuses on the evaluation of socially deviant behavior as a result of the process of labeling the perception of the influence of the social environment on the form of deviant behavior of older school children by members of the Police of the Czech Republic. It is based on the assumption that in the perception of deviant behavior there is prejudice and stereotyping about the typical social environment that identifies the perpetrators of deviant behavior.

In practice, it is possible to follow up on this work in connection with the introduction to the members of the Police of the Czech Republic the process of labeling, as well as the prevention program and the subsequent elimination of this process within the police work.

Seznam použité literatury

Havlík R. (2003) - Úvod do sociologie. Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum. ISBN 80-246-0279-2

Munková G. (2004) - Sociální deviace. Univerzita Karlova v Praze - Nakladatelství Karolinum. ISBN 20-246-0279-2

Giddens A. (2009) - Sociologie. Argo. ISBN 728-80-257-0807-1

Urban L., Dubkovský J. (2008) - Sociální deviace. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-133-5

Hrčka M. (2000) - Sociální deviace. Sociologické nakladatelství Praha. ISBN 80-85850-68-0

Kraus B., Poláčková V. (2001) - Člověk-Prostředí-výchova: K otázkám sociální pedagogiky. Paido - edice pedagogické literatury, Brno. ISBN 80-7315-004-2

Petrusek M. (1992) - Sociologie. Státní pedagogické nakladatelství Praha. ISBN 80-04-26588-X

Kubátová H., Znebežánek F. (2008) - Základy sociologie. Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1874-2

Bělík V., Hoferková S., Kraus B. (2017) - Slovník sociální patologie. Grada Publishing, a.s. ISBN 978-80-271-9968-6

Bauman Z., May T. (2004) - Myslet sociologicky. Sociologické nakladatelství (SLON), Praha. ISBN 80-86429-28-8

Petrusek M. (2009) - Základy sociologie. Akademie veřejné správy o.p.s. ISBN 978-80-87207-02-4

Jandourek J. (2001) - Sociologický slovník. Portál s.r.o., Praha. ISBN 80-7178-535-0

Keller Jan (1994) - Úvod do sociologie. Sociologické nakladatelství, Praha. ISBN 80-901059-7-1

Goffmann E. (2018) – Všichni hrajeme divadlo: Sebe prezentace v každodenním životě. Potál s.r.o., Praha. ISBN 978-80-262-1342-0

Calhoun G., Light D., Keller S. (1994) – Sociology. McGraw-Hill, Inc. ISBN 0-07-113244-9

Bruce S. (1999) – Sociologie. Průvodce pro každého. Dokořán. ISBN 978–80-7363-158-1

Pokorný V., Telcová J., Tomko A. (2003) – Prevence sociálně patologických jevů. Manuál praxe. Nakladatelství a vydavatelství Ústavu psychologického poradenství a diagnostiky r.s. Brno. ISBN 80-86568-04-0

Novotná E. (2008) – Základy sociologie. Grada publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2396-9

Jandourek J. (2008) – Průvodce sociologií. Grada publishing, a.s. ISBN 978-80-247-2397-6

Jedlička R., Klíma P., Kořál J., Němec J., Pilař J. (2004) – Děti a mládež v obtížných životních situacích: Nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí. Themis, nakladatelství a Tiskárny MV, p.o. ISBN 80-7312-038-0

Urbancová M. (2006) – Systémy sociální kontroly a právo. Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 80-86898-94-6

Internetový zdroj:

Sociologický ústav AV ČR (2017) – Sociologická encyklopedie, v.v.i. Hlavní editor – Zdeněk R. Nešpor

Přílohy

Příloha č. 1: Standardizovaný dotazník

DOTAZNÍK V RÁMCI VÝZKUMU

NÁZOR POLICISTŮ NA DEVIANTNÍ ČINNOST NEZLETILÝCH, KONKRÉTNĚ DĚTÍ STARŠÍHO ŠKOLNÍHO VĚKU

Otázka č. 1: Jste muž nebo žena?

- a) Muž
- b) Žena

Otázka č. 2: Na jaké pozici pracujete?

- a) Hlídková služba
- b) Obchůzková služba
- c) Dozorčí služba
- d) Kriminální služba

Otázka č. 3: Jak dlouho u Policie pracujete?

- a) Méně než 3 roky
- b) 3 – 6 let
- c) 6 - 10 let
- d) 10 – 15 let
- e) 15 let a více

Otázka č. 4: Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- a) Středoškolské s maturitou
- b) Bakalářské
- c) Vysokoškolské

Otázka č. 5: Setkal/setkala jste někdy ve své praxi s deviantním chováním nezletilých (konkrétně dětí staršího školního věku)?

- a) Ano
- b) Ne

Otázka č. 6: O jaký druh deviace se jednalo? (Můžete označit i více odpovědí.)

- a) Užívání alkoholu
- b) Užívání drog
- c) Vandalismus, poškozování cizích věcí
- d) Krádeže (drobné krádeže i krádeže vloupáním, atd.)
- e) Násilná činnost
- f) Sexuální nátlak či pohlavní zneužívání
- g) Výtržnictví
- h) Zabití, vražda
- i) Sebepoškozování
- j) Gamblerství

Otázka č. 7: Máte představu z jakého sociálního prostředí tyto nezletilé mohou pocházet?

- a) Ano
- b) Ne

Otázka č. 8: Z jakého sociálního prostředí podle Vás nejčastěji tyto nezletilé pocházejí? (Můžete označit i více odpovědí.)

- a) Děti pocházející z rodiny alkoholiků či narkomanů
- b) Děti spořádaných pracujících rodičů
- c) Děti romského původu
- d) Nevím

Otázka č. 9: Domníváte se, že v případě prvního protiprávního činu dítěte staršího školního věku, bude v této činnosti toto dítě i nadále pokračovat?

- a) Ano, když to udělá jednou, udělá to znovu
- b) Ne, mohlo se jednat jen o „klukovinu“
- c) Záleží na tom, z jakého prostředí dítě pochází a zda má tudíž k takové činnosti sklony
- d) Nevím

Otázka č. 10: Myslíte si, že na základě protiprávních činností dítěte staršího školního věku, dokážete odhadnout, z jakého sociálního prostředí toto dítě pochází, aniž byste jej fyzicky viděli?

- a) Ano
- b) Ne

Otázka č. 11: Pokud jsou dva nezletilí (staršího školního věku) pachatelé drobné krádeže přistiženi při jejich první protiprávní činnosti, přičemž jeden pochází z bohaté normálně fungující rodiny a druhý je romského původu pocházející z nepracující rodiny, uděláte si o obou stejnou představu?

- a) Ano
- b) Ne

Otázka č. 12: Jakou představu si uděláte o nezletilém (staršího školního věku) pachateli (přistiženém při jeho první protiprávní činnosti – drobná krádež) z bohaté fungující rodiny?

- a) Jednalo se o „klukovinu“, čin se pravděpodobně nebude opakovat
- b) Jedná se o typického devianta, který bude v obdobné činnosti pokračovat
- c) Jedná se o zbohatlíka, který nerespektuje autoritu a v činech bude pokračovat, protože ví, že mu nic nehrozí
- d) Nemám žádnou domněnku k dalšímu jeho možnému jednání

Otázka č. 13: Jakou představu si uděláte o nezletilém pachateli (přistiženém při jeho první protiprávní činnosti – drobná krádež) romského původu pocházejícího z nepracující rodiny?

- a) Jednalo se o „klukovinu“, čin se pravděpodobně nebude opakovat
- b) Jedná se o typického devianta, který bude v obdobné činnosti pokračovat
- c) Jedná se o zbohatlíka, který nerespektuje autoritu a v činech bude pokračovat, protože ví, že mu nic nehrozí
- d) Nemám žádnou domněnku k dalšímu jeho možnému jednání

Otázka č. 14: Z jakého sociálního prostředí podle Vás pochází typický nezletilý deviant?

- a) Rodina úplně bez zjevné přítomnosti deviantního jednání rodičů
- b) Romská rodina
- c) Výchovný ústav
- d) Alkoholismus rodičů

Otázka č. 15: Co nejvíce dítě staršího školního věku ovlivní, aby se z něj stal deviant?

- a) Nejvíce dítě ovlivní rodina, jako prostředí, do kterého se dítě narodí, a ve kterém je vychováváno.
- b) Nezáleží tolik na tom, do jaké rodiny se dítě narodí, ale spíše do jaké se dostane party v průběhu školního věku.
- c) Nezáleží tolik ani na rodině ani na partě, ale nejvíce deviantní projevy dítěte ovlivní psychická stránka dítěte nezávisle na prostředí.

Otázka č. 16: Co si myslíte o tvrzení: „Nezletilí (konkrétně děti staršího školního věku) se stávají deviantními proto, že je takto označí společnost.“?

- a) Naprosto souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Naprosto nesouhlasím

Otázka č. 17: Co si myslíte o tvrzení: „Všichni policisté označují nezletilé (konkrétně děti staršího školního věku) jako devianty na základě sociálního prostředí, z jakého daný jedinec pochází.“

- a) Naprosto souhlasím
- b) Spíše souhlasím
- c) Spíše nesouhlasím
- d) Naprosto nesouhlasím

Otázka č. 18: Setkal(a) jste se někdy s pojmem „nálepkování“ neboli „etiketizace“?

- a) Ano, naprosto významu tohoto pojmu rozumím.
- b) Ano, přibližně vím, co to znamená.
- c) Už jsem tento pojem někdy slyšel(a), ale nevím, co přesně znamená.
- d) Nikdy jsem o tom neslyšel(a).